

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra rakouských a německých studií

Bakalářská práce

2014

Martina Kaňková

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra rakouských a německých studií

Martina Kaňková

Stuttgart 21: společenská a politická reflexe

Bakalářská práce

Praha 2014

Autor práce: **Martina Kaňková**

Vedoucí práce: **PhDr. Tomáš Nigrin , Ph.D.**

Rok obhajoby: **2014**

Bibliografický záznam

KAŇKOVÁ, Martina. *Stuttgart 21: společenská a politická reflexe*, Praha, 2014. 57 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra německých a rakouských studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Tomáš Nigrin, PhD.

Abstrakt

Předložená práce *Stuttgart 21: společenská a politická reflexe* se zabývá železničním a urbanistickým projektem Stuttgart 21, tedy konkrétně společenským a politickým děním okolo tohoto projektu. Práce úvodem shrnuje faktické informace o projektu, pak přechází k analýze samotných protestů, které vyvrcholily v roce 2010 tzv. „Černým čtvrtkem“, kdy došlo k těžkému střetu demonstrantů s policisty. Na tento střet vláda reagovala tak, že zorganizovala urovnání tzv. smírčí rozhovory, kterými chtěla docílit uklidnění vyostřené situace. Na těchto rozhovorech, které moderoval křesťanskodemokratický politik Heiner Geißler, se sešli jak příznivci a odpůrci projektu, tak i experti na danou infrastrukturní problematiku. Situace se po těchto debatách opravdu mírně uklidnila.

Vyřešení sporu okolo projektu Stuttgart 21 bylo opravdu důležitým úkolem, protože zanedlouho následovaly volby do zemského sněmu (březen 2011). Díky událostem okolo projektu Stuttgart 21 a také díky volebnímu tématu atomové energie, které se dostalo do popředí kvůli havárii ve Fukušimě, se strana zelených Die Grünen dostala k moci. Spolu se sociálními demokraty SPD vytvořila koalici v čele s předsedou vlády Kretschmannem (Die Grünen). Jelikož v této době vyvolával kontroverzní projekt Stuttgart 21 i nadále četné diskuze, rozhodla se vláda zorganizovat referendum o pokračování finanční účasti spolkové země Bádensko-Württembersko na projektu Stuttgart 21. Obyvatelé hlasovali v listopadu 2011 proti odstoupení spolkové země od finančních povinností, tudíž nepřímou odsouhlasili pokračování stavby projektu Stuttgart 21. Ta má být dokončena v roce 2021.

Abstract

This thesis *Stuttgart 21: public and political reflection* deals with the railway and urban project Stuttgart 21, in particular with the public and political actions related to the project. The thesis starts with summarization of the factual information about the project and follows with presentation of analyses of the actual protests, which culminated on the “black Thursday” in 2010, when the serious conflict between protesters and police officers occurred. The government reacted by arranging a settlement through the so called dialogs of conciliation, which should have helped to recover from the escalated situation. At these dialogs, which were moderated by the politician Heiner Geißler, supporters and opponents of the project and experts in the area gathered. After these dialogs, the situation calmed down mildly.

Solution of the dispute related to the Stuttgart 21 project was really important because the elections to the Landtag of Baden-Württemberg followed shortly after (March 2011). Because of the actions in connection with the Stuttgart 21 project and also because of the nuclear energy elections topic, which emerged due to the accident in Fukushima, the ‘Die Grünen’ party came into power. This party formed together with the SPD party a coalition lead by the Prime Minister Kretschmann (Die Grünen). Since the controversial Stuttgart 21 project had continued to raise disputes at this time, the government decided to organize a referendum about the continuation of the financial participation of the Baden-Württemberg federal state in the project. In November 2011, the residents voted against the withdrawal of the federal state from its financial obligations, and so indirectly approved the continuation of the project Stuttgart 21 construction. That should be finished in 2021.

Klíčová slova

Stuttgart 21, projekt, železnice, protesty, referendum, volby do zemského sněmu, smírčí rozhovory, urovnání, přímá demokracie

Keywords

Stuttgart 21, project, railway, protests, referendum, voting in the Landtag, dialogs of conciliation, settlement, direct democracy

Rozsah práce: 69 577 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 10. června 2014

Martina Kaňková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu PhDr. Tomáši Nigrinovi, PhD. za cenné rady a za pomoc při zpracování této bakalářské práce.

**INSTITUT MEZINÁRODNÍCH STUDIÍ
PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE**

Jméno:

Martina Kaňková

E-mail:

kankovama@gmail.com

Semestr:

LS

Akademický rok:

2013/2014

Název práce:

Stuttgart 21: společenská a politická reflexe

Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok):

LS 2013/2014

Vedoucí bakalářského semináře:

PhDr. Tomáš Nigrin, PhD.

Vedoucí práce (není povinné):

PhDr. Tomáš Nigrin, PhD.

Zdůvodnění výběru tématu práce (5 řádek):

Stuttgart 21 je kontroverzní projekt, o který se zajímá široká veřejnost nejen Bádenska-Württemberska, ale celého Německa. V českém prostředí toto téma ještě není zpracované, proto by tato bakalářská práce mohla sloužit k orientaci v daném tématu.

Cíl práce (5 řádek):

Hlavním cílem této bakalářské práce je zformulovat odpověď na otázku, zda se jedná o nový typ protestů na území Německa, který vede k nové formě demokracie. Práce se zabývá dále tím, kdo protestuje a s čím jsou tyto lidé konkrétně nespokojeni. Pak pokračuje se zamyšlením, zda smírčí rozhovory pomohly ke zmírnění této nespokojenosti obyvatel a zda tyto rozhovory změnily názor lidí na projekt Stuttgart 21. Dále se práce zabývá rokem 2011 a tedy i tím, jaký vliv mělo volební téma Stuttgart 21 na výsledky voleb a jak se s tímto tématem vypořádala nová vláda Die Grünen a SPD. Závěrem bude zanalyzováno, jak se této nové vládě povedlo uklidnit vyhrocenou situaci okolo projektu.

Základní charakteristika tématu (10 řádek):

Bakalářská práce se zabývá železničním a urbanistickým projektem Stuttgart 21, tedy konkrétně společenským a politickým děním okolo tohoto projektu. Úvodem shrnuje faktické informace o projektu, pak přechází k analýze samotných protestů, které vyvrcholily v roce 2010 tzv. „Černým čtvrtkem“, kdy došlo k těžkému střetu demonstrantů s policisty. Na tento střet vláda reagovala tak, že zorganizovala urovnání tzv. smírčí rozhovory, kterými chtěla docílit uklidnění vyostřené situace. Vyřešení sporu okolo projektu Stuttgart 21 bylo opravdu důležitým úkolem, protože za nedlouho následovaly volby do zemského sněmu (březen 2011). Díky událostem okolo projektu Stuttgart 21 a také díky volebnímu tématu atomové energie se strana zelených Die Grünen dostala k moci. Spolu se sociálními demokraty SPD vytvořila koalici v čele s předsedou vlády Kretschmannem (Die Grünen). Jelikož v této době vyvolával kontroverzní projekt Stuttgart 21 i nadále četné diskuze, rozhodla se vláda zorganizovat referendum o pokračování finanční účasti spolkové země Bádensko-Württembersko na projektu Stuttgart 21. Obyvatelé hlasovali v listopadu 2011 proti odstoupení spolkové země od finančních povinností, tudíž nepřímo odsouhlasili pokračování stavby projektu Stuttgart 21. Ta má být dokončena v roce 2021.

Struktura práce (10 řádek):

Úvod a zhodnocení literatury

1. Železniční a urbanistický projekt Stuttgart 21
2. Protesty
3. Smírčí rozhovory
4. Volby do zemského sněmu Bádenska-Württemberska 2011
5. Referendum 2011

Závěr

Použitá literatura

Přílohy

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

Ame Spieker, Frank Brettschneider, „Alternative Streitbeilegung? Die "Schlichtung" zu "Stuttgart 21" aus der Sicht der Teilnehmenden“, in *Stuttgart 21: Ein Großprojekt zwischen Protest und Akzeptanz*, ed. Frank Brettschneider, Wolfgang Schuster et al. (Wiesbaden: Springer VS, 2013).

Britta Baumgarten, Dieter Rucht, „Die Protestierenden gegen „Stuttgart 21“ – einzigartig oder typisch?“, in *Stuttgart 21: Ein Großprojekt zwischen Protest und Akzeptanz*, ed. Frank Brettschneider, Wolfgang Schuster et al. (Wiesbaden: Springer VS, 2013).

David Bebnowski, „Die trügerische Glanz des Neuen: Formierte sich im Protest gegen „Stuttgart 21“ eine soziale Bewegung?“, in *Stuttgart 21: Ein Großprojekt zwischen Protest und Akzeptanz*, ed. Frank Brettschneider, Wolfgang Schuster et al. (Wiesbaden: Springer VS, 2013).

Frank Brettschneider, „Die "Schlichtung" zu "Stuttgart 21" - Wahrnehmungen und Bewertungen durch die Bevölkerung“, in *Stuttgart 21: Ein Großprojekt zwischen Protest und Akzeptanz*, ed. Frank Brettschneider, Wolfgang Schuster et al. (Wiesbaden: Springer VS, 2013).

Frank Brettschneider, Thomas Schwarz, „"Stuttgart 21", die baden-württembergische Landtagswahl und die Volksabstimmung 2011“, in *Stuttgart 21: Ein Großprojekt zwischen Protest und Akzeptanz*, ed. Frank Brettschneider, Wolfgang Schuster et al. (Wiesbaden: Springer VS, 2013).

Lutz Aichele, „Oben leben – Warum Stuttgart 21 keine Alternative braucht“, (Diepholz: Schröderscher Buchverlag, 2011).

Rita Süssmuth, „Demokratie: Mangelt es an Offenheit und Bürgerbeteiligung?“, oficiální stránky institutu Bundeszentrale für politische Bildung, <http://www.bpb.de/apuz/59703/demokratie-mangelt-es-an-offenheit-und-buergerbeteiligung-essay?p=all> (staženo 1. 5. 2014).

Uwe Stuckenbrock, „Das Projekt „Stuttgart 21“ im zeitlichen Überblick“, in *Stuttgart 21: Ein Großprojekt zwischen Protest und Akzeptanz*, ed. Frank Brettschneider, Wolfgang Schuster (Wiesbaden: Springer VS, 2013).

Wolfgang Schorlau, „Stuttgart 21 – Die Argumente“, (Köln: Kiepenheuer & Witsch, 2010).

Podpis studenta a datum		
Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Obsah

ÚVOD.....	2
ZHODNOCENÍ POUŽITÉ LITERATURY	4
1. ŽELEZNIČNÍ A URBANISTICKÝ PROJEKT STUTTGART 21	6
1.1 DLOUHOTRAVAJÍCÍ PŘÍPRAVY A DOHODY K PROJEKTU S21	8
2. PROTESTY	10
2.1 ZROD A VRCHOL PROTESTŮ	10
2.2 SDRUŽENÍ A ORGANIZACE	12
2.3 KDO PROTESTUJE	13
2.4 S ČÍM NEJSOU PROTESTUJÍCÍ SPOKOJENI	16
2.5 VLIV MÉDIÍ.....	17
3. SMÍRČÍ ROZHOVORY	19
3.1 SMÍRČÍ ROZHOVORY JAKO UROVNÁNÍ.....	19
3.2 STRUKTURA A POSTUP SMÍRČÍCH ROZHOVORŮ.....	21
3.3 SPOKOJENOST OBYVATELSTVA SE SMÍRČÍMI ROZHOVORY A VLIV SMÍRČÍCH ROZHOVORŮ NA NÁZOR OBYVATEL	25
4. VOLBY DO ZEMSKÉHO SNĚMU BÁDENSKA-WÜRTEMBERSKA V ROCE 2011	29
4.1 VOLBY A STUTTGART 21.....	29
4.2 NOVÁ VLÁDA A STUTTGART 21	33
5. REFERENDUM 27. LISTOPADU 2011.....	34
5.1 PRŮBĚH REFERENDA A OVLIVNĚNÍ SITUACE OKOLO STUTTGARTU 21	37
ZÁVĚR	39
SUMMARY	42
POUŽITÉ ZKRATKY	44
POUŽITÁ LITERATURA:	45
PRIMÁRNÍ LITERATURA:.....	45
SEKUNDÁRNÍ LITERATURA:.....	45
NOVINOVÉ ČLÁNKY:	46
INTERNETOVÉ STRÁNKY:	48
SEZNAM PŘÍLOH.....	49
PŘÍLOHY	50

Úvod

V Německu v posledních letech proběhlo či probíhá poměrně mnoho gigantických přestaveb či staveb. V mnoha případech se tyto projekty odehrávají bez nadměrného zájmu obyvatel a médií. Jsou však případy, kdy na sebe tyto projekty strhnou pozornost veřejnosti. Jedná se např. o stavbu letiště v Berlíně, které dodnes není v provozu kvůli technickým problémům a které je potřeba dotovat velkými částkami peněz, aby se udrželo v dobrém stavu. Dalším takovým kontroverzním projektem je díky vysokým nákladům koncertní dům Elbphilharmonie v Hamburku. Samozřejmě lze najít ještě dalších podobných příkladů, ale tím dodnes nejkontroverznějším a médií a veřejností nejvíce sledovaným je železniční projekt Stuttgart 21.

Historie plánování projektu sahá až do 90. let 20. století, nejedná se tedy o žádný projekt šitý horkou jehlou. Přesto se našly určité kritické body, proti kterým se odpůrci projektu vymezují. Nejen kvůli kritice stavebního provedení a nákladů, ale i kvůli údajně nedostačující ne-li žádné komunikaci politiků a investorů projektu, eskalovala nespokojenost obyvatel Bádenska-Württemberska, hlavně těch Stuttgartských. Vrcholem této nespokojenosti byl rok 2010, kdy v září došlo k velkému střetu policistů s demonstranty a kdy bylo zraněno okolo stovky lidí.

Po tomto konfliktu bylo již nutné vyostřenou situaci řešit. Tehdy ještě vláda křesťanských demokratů CDU spolu s liberály FDP navrhla jako řešení tzv. smírčí rozhovory, ve kterých se měly objasnit informace okolo projektu a najít kompromis mezi požadavky kritiků projektu a příznivců. Pozdvižení okolo projektu Stuttgart 21 mohlo hrát poměrně zásadní roli v politice. Zakrátko po konfliktu v roce 2010 totiž čekaly spolkovou zemi Bádensko-Württembersko volby do zemského sněmu (březen 2011). Sama kancléřka Angela Merkelová se o těchto volbách vyjádřila nejen jako o rozhodujících pro žluto-černou koalici, ale i jako o rozhodujících o Stuttgartu 21 a tím pádem i o budoucím přístupu k větším stavebním projektům.¹ Vážnost tohoto vyjádření potvrzuje i její návštěva Stuttgartu v rámci podpoření volební kampaně CDU v čele s předsedou vlády Mappusem.² Během této návštěvy samozřejmě kritici projektu

¹„Merkel: Die Landtagswahl wird entscheiden“, FAZ, 16. 9. 2010, <http://www.faz.net/aktuell/politik/inland/stuttgart-21-merkel-die-landtagswahl-wird-entscheiden-11037525.html> (staženo 29. 4. 2014).

²„Kanzlerin-Besuch: Stuttgart-21-Gegner reizen Merkel“, Stuttgarter Zeitung, 2. 3. 2011, <http://www.stuttgarter-zeitung.de/inhalt.kanzlerin-besuch-stuttgart-21-gegner-reizen-merkel.f25843f-d612-40c0-956c-043b08f44cff.html> (staženo 29. 4. 2014).

neopomněli vyjádřit svůj nesouhlas k postoji kancléřky a tedy i celé CDU, kteří projekt podporují.

Tato bakalářská práce reflektuje společenskou a politickou situaci okolo projektu Stuttgart 21. V úvodní kapitole nazvané Železniční a urbanistický projekt Stuttgart 21 je krátce popsáno, jaké změny v infrastruktuře i ve veřejném prostoru projekt Stuttgart 21 představuje. Dále kapitola přináší krátký historický přehled, ve kterém uvádí důležité smluvní jednání mezi investory projektu. Tato kapitola tedy slouží k základní orientaci v tématu a je nutná pro nezaujaté pochopení událostí okolo projektu Stuttgart 21. Bakalářská práce pak pokračuje analýzou protestů a lidmi, kteří protestují, dále smířčími rozhovory, kterými se vláda snažila uklidnit vyhrocenou situaci v roce 2010. Na toto téma chronologicky navazují volby do zemského sněmu v roce 2011 a referendum v téže roce. V kapitole, která se zabývá volbami, je zhodnocen význam a vliv volebního tématu Stuttgart 21 na výsledek voleb, dále pak vypořádání se nové koalice Die Grünen a SPD s tímto kontroverzním tématem. Kapitola věnovaná referendu konanému 27. listopadu 2011 se věnuje tomu, zda referendum pomohlo k uklidnění situace okolo projektu Stuttgart 21.

Hlavním cílem této bakalářské práce je zformulovat odpověď na otázku, zda se jedná o nový typ protestů na území Německa, který vede k nové formě demokracie. Poté následují další dílčí zjištění této práce jako analýza protestů. Práce se zabývá tím, kdo protestuje a s čím jsou tyto lidé konkrétně nespokojeni. Práce pak pokračuje se zamyšlením, zda smířčí rozhovory pomohly ke zmírnění této nespokojenosti obyvatel a zda tyto rozhovory změnily názor lidí na projekt Stuttgart 21. Dále se práce zabývá rokem 2011 a tedy i tím, jaký vliv mělo volební téma Stuttgart 21 na výsledky voleb a jak se s tímto tématem vypořádala nová vláda Die Grünen a SPD. Závěrem bude zanalyzováno, jak se této nové vládě povedlo uklidnit vyhrocenou situaci okolo projektu. Jedná se tedy o komplexní analýzu této zostřené situace ve Stuttgartu, popř. v Bádensku-Württembersku, která vznikla kvůli infrastrukturnímu a také urbanistickému projektu Stuttgart 21.

Zhodnocení použité literatury

Vzhledem k tomu, že toto téma je aktuální, není k dispozici tolik knižních publikací. Monografií, které se věnují jen Stuttgartu 21, nebylo dosud mnoho vydáno. Proto se tato práce opírá ve větší míře i o prameny, oficiální materiály vlády Bádenska-Württemberska či o oficiální internetové stránky projektu Stuttgart 21 a konečně o internetové stránky médií.

Základem práce byla mimo jiné i monografie vydaná v roce 2013 *Stuttgart 21: Ein Großprojekt zwischen Protest und Akzeptanz*³ (Stuttgart 21: Velký projekt mezi protestem a přijetím). Vybrané části této monografie se nezaujatě zabývají jednotlivými body projektu Stuttgart 21, počínaje technickými záležitostmi a konče společenskou analýzou. Z této knihy byly také použity sociologické průzkumy, na kterých stojí tato bakalářská práce. Jedná se o tři průzkumy samotných autorů statí v této monografii, jejichž průzkumy jakož i vydání celé publikace zajišťuje univerzita Hohenheim. Z tohoto pohledu jde tedy v základě o reprezentativní studie, které se zvláště zabývají míněním obyvatel před a po smířčích rozhovorech, rolí volebního tématu Stuttgart 21 a změnou názorů obyvatel v průběhu let 2010 až 2012. Jako další zdroj byl použit explorativní průzkum Göttingenského institutu pro výzkum demokracie⁴ (*Göttinger Institut für Demokratieforschung*), který se zabýval přímo protesty a typem protestujících.

Jako další titul jsem vybrala knihu *Oben leben – Warum Stuttgart 21 keine Alternative braucht*⁵ (Žít nahoře – proč Stuttgart 21 nepotřebuje žádnou alternativu) z roku 2011, kterou napsal příznivec projektu a ve které obhájí infrastrukturní a urbanistické náležitosti projektu. Zabývá se i do určité míry společenským děním. Tuto knihu tedy nelze označit za objektivní, proto jsem jako protipól této knihy vybrala monografii *Stuttgart 21 – Die Argumente*⁶ (Stuttgart 21 – argumenty) z roku 2010, která zastává a vysvětluje názor kritiků projektu.

³ Frank Brettschneider, Wolfgang Schuster eds., *Stuttgart 21: Ein Großprojekt zwischen Protest und Akzeptanz* (Wiesbaden: Springer VS, 2013).

⁴ „Neue Dimensionen des Protests? Ergebnisse einer explorativen Studie zu den Protesten gegen Stuttgart 21“, průzkum Göttingenského institutu pro výzkum demokracie (Göttinger Institut für Demokratieforschung), <http://www.demokratie-goettingen.de/content/uploads/2010/11/Neue-Dimensionen-des-Protests.pdf> (staženo 4. 8. 2013).

⁵ Lutz Aichele, „Oben leben – Warum Stuttgart 21 keine Alternative braucht“, (Diepholz: Schröderscher Buchverlag, 2011).

⁶ Wolfgang Schorlau, „Stuttgart 21 – Die Argumente“, (Köln: Kiepenheuer & Witsch, 2010).

Stěžejním pro mě byly dále novinové články z internetových stránek médií *Spiegel online*⁷ a *Stuttgarter Zeitung*⁸ nebo *Badische Zeitung*⁹. Výběr těchto médií se opíral nejen o četnost článků zabývajících se Stuttgartem 21. V poměrně stejném zastoupení jsem použila jak regionální, tak celoněmecká média, aby bylo možné se vyvarovat případnému zaujetí regionálního tisku.

V neposlední řadě byla použita i primární literatura. K dispozici jsem měla protokol smírčích rozhovorů ze dne 30. listopadu (*Schlichtungsverfahren zu Stuttgart 21*¹⁰), volební programy politických stran Die Grünen¹¹ a politické strany SPD¹² z roku 2011, koaliční smlouvu Die Grünen-SPD z roku 2011.¹³

Využity byly i informace Statistického úřadu Bádenska-Württemberska (*Statistisches Landesamt Baden-Württemberg*¹⁴) nebo organizace *Zentrale für politische Bildung Baden-Württemberg*¹⁵ (Centrála pro politické vzdělání), informace od instituce zabývající se průzkumem trhu a mínění *Infratest*¹⁶, informace z oficiálních internetových stránek projektu¹⁷, z oficiálních stránek sdružení *Kopfbahnhof 21*¹⁸ a z oficiálních stránek hlavního nádraží ve Vídni¹⁹. Jako podklad závěrečných slov této práce sloužila esej německé političky Rity Süssmuth.²⁰

⁷ <http://www.spiegel.de/>

⁸ <http://www.stuttgarter-zeitung.de/>

⁹ <http://www.badische-zeitung.de/>

¹⁰ „Schlichtungsverfahren zu Stuttgart 21“, protokol ze smírčích rozhovorů ze dne 30. 11. 2010, <http://schlichtung-s21.de/fileadmin/schlichtungs21/Redaktion/pdf/101130/2010-11-30%20Wortprotokoll.pdf>, (staženo 4. 8. 2013).

¹¹ Volební program politické strany Die Grünen 2011, oficiální stránky Die Grünen, <http://www.gruene-bw.de/wahl/programm.html> (staženo 16. 4. 2014).

¹² Volební program politické strany SPD 2011-2016, oficiální stránky SPD, <http://www.warumspd.de/regierungsprogramm.pdf> (staženo 16. 4. 2014).

¹³ Koaliční smlouva Die Grünen-SPD 2011, oficiální stránky spolkové země Bádensko-Württembersko, <http://www.baden-wuerttemberg.de/fileadmin/redaktion/dateien/PDF/Koalitionsvertrag-web.pdf> (staženo 16. 4. 2014).

¹⁴ <http://www.statistik-bw.de/>

¹⁵ <http://lpb-bw.de/>

¹⁶ <http://www.infratest-dimap.de/>

¹⁷ <http://www.bahnprojekt-stuttgart-uhl.de/>

¹⁸ <http://www.kopfbahnhof-21.de/>

¹⁹ <http://www.hauptbahnhof-wien.at/>

²⁰ Rita Süssmuth, „Demokratie: Mangelt es an Offenheit und Bürgerbeteiligung?“, oficiální stránky institutu Bundeszentrale für politische Bildung, <http://www.bpb.de/apuz/59703/demokratie-mangelt-es-an-offenheit-und-buergerbeteiligung-essay?p=all> (staženo 1. 5. 2014).

1. Železniční a urbanistický projekt Stuttgart 21

Železniční projekt Stuttgart 21 spolu s projektem Wendlingen-Ulm je součástí projektu Stuttgart-Ulm, který má pomoci zefektivnit železniční dopravu ve spolkové zemi Bádensko-Württembersko a propojit železniční síť v rámci Evropy (viz Příloha 1). Projekt Stuttgart 21 zahrnuje přestavbu hlavního hlavového nádraží ve Stuttgartu na podzemní nádraží průjezdného typu, dále nové spojení z hlavního nádraží do Wendlingenu a s tím i vzniklé nové nádraží Filder u letiště Stuttgartu, novou zastávku rychlodráhy Mittnachtstraße a odstavné nádraží Untertürkheim²¹ (viz Příloha 2).

Na financování projektu se na základě smluv uvedených v následující podkapitole podílí Spolková republika Německo, spolková země Bádensko-Württembersko, město Stuttgart, letiště Stuttgart, sdružení Region Stuttgart a Deutsche Bahn AG (Německé dráhy a.s., dále DB AG). Původní náklady byly odhadnuty na 4,526 miliard eur (117,5 miliard korun).²² Náklady ovšem rapidně stouply nejen kvůli časové prodlevě stavby a tím pádem rostoucím cenám, ale i kvůli nutnosti dokoupit některé pozemky.²³ Podle posledního usnesení dozorčí rady DB AG z 5. března 2013 se částka navýšila na 6,526 miliard eur (169,5 miliard korun). Celková suma je rozdělena mezi investory následovně: DB AG poskytují 3,747 miliard eur, Spolková republika Německo spolu s prostředky poskytnutými Evropskou unií 1,2294 miliard eur, spolková země Bádensko-Württembersko 930,6 milionů eur, město Stuttgart 291,8 milionů eur, letiště Stuttgart 227,2 milionů eur a spolek Region Stuttgart 100 milionů eur.²⁴

Stavba byla i přes četné protesty započata 2. února 2010, dle plánu stavby měla být dokončena v roce 2020.²⁵ Momentálně se stavba ale nedrží původního časového plánu, předpokládané dokončení stavby je nově naplánováno na prosinec 2021.²⁶ Plán stavby byl rozdělen do šesti částí. V části 1.1 – Talquerung (překřížení - přesazení

²¹ Oficiální webové stránky projektu Stuttgart-Ulm, <http://www.bahnprojekt-stuttgart-ulm.de/details/s21-neuordnung-bahnknoten-stuttgart/> (staženo 2. 2. 2013).

²² „Finanzierung“, oficiální webové stránky projektu Stuttgart-Ulm, <http://www.bahnprojekt-stuttgart-ulm.de/ueberblick/was-ist-das-bahnprojekt-stuttgart-ulm/s21-neuordnung-bahnknoten-stuttgart/> (staženo 2. 2. 2013).

²³ „McKinsey-Gutachten: Kosten für Stuttgart 21 steigen auf 6,8 Milliarden Euro“, SPIEGEL ONLINE, 12. 12. 2012, <http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/umstrittener-bahnhof-stuttgart-21-kostet-6-8-milliarden-a-872440.html> (staženo 2. 2. 2013).

²⁴ „Finanzierung“, oficiální webové stránky projektu Stuttgart-Ulm, <http://www.bahnprojekt-stuttgart-ulm.de/details/kosten-und-finanzierung/s21-neuordnung-bahnknoten-stuttgart/> (staženo 23. 4. 2013).

²⁵ „Stuttgart 21 und NBS Wendlingen-Ulm“, oficiální webové stránky projektu Stuttgart-Ulm, http://www.bahnprojekt-stuttgart-ulm.de/uploads/tx_smedianews/20120323-Stuttgart21-Lenkungskreis.pdf (staženo 2. 2. 2013).

²⁶ „Stuttgart 21: Bahn ändert den Zeitplan erneut“, Stuttgarter Zeitung, 15. 2. 2013, <http://www.stuttgarter-zeitung.de/inhalt.stuttgart-21-bahn-aendert-den-zeitplan-erneut.a1c86771-03d0-48fe-bc15-3e91e9c772cf.html> (staženo 1. 5. 2014).

nádraží o 90°) se musí vytvořit nový prostor pro průjezdné hlavní nádraží, které de facto křižuje stávající hlavové nádraží. Proto je nevyhnutelná demolice některých stávajících objektů původního nádraží – konkrétně severního a jižního křídla. Hlavní budova bude ponechána v původním provedení vzhledem k zachování historických objektů. Bude k ní přistavěna nová moderní budova s nástupišti, které budou přímo spojené s nástupištěm rychlodráhy, což umožní rychlejší přesun cestujících.²⁷ Část 1.2 zahrnuje stavbu 9,5 km dlouhého tunelu Filder.²⁸ V části 1.3 bude postavena trať v oblasti roviny Filder (paralelně s dálnicí A8), která bude napojena na letiště Stuttgart.²⁹ Následující část 1.4 plánuje 10 km dlouhou trasu od roviny Filder k městečku Wendlingen,³⁰ část 1.5 se zabývá přivedením tratě z Feuerbachu a Bad Cannstattu k hlavnímu nádraží (tedy tratě ze severu),³¹ část 1.6a přivedením tratě z Ober-/Untertürkheimu k hlavnímu nádraží a 1.6b plánuje odstavné nádraží Untertürkheim.³²

Lze nalézt hned několik důvodů pro tyto velké změny samotného nádraží a jeho přípojek ve Stuttgartu. Jedním z nich je nedostatečná kapacita dosavadního hlavového nádraží. To už by do budoucna nestihlo odbavovat narůstající množství vlakových spojů. Dalším důvodem je poloha hlavního nádraží ve Stuttgartu. To se nachází v centru a jeho nadměrně rozlehlá kolejiště, která jsou nutná pro nádraží hlavového typu, zbytečně zabírají cenný prostor v centru města.³³ Z těchto ploch vzniknou v rámci projektu S21 nové obytné plochy (čtvrť Evropa a Rosenheim).³⁴ Projekt S21 lze tedy považovat nejen za železniční ale i za urbanistický.

²⁷ „Talquerung mit Hauptbahnhof“, oficiální stránky projektu Stuttgart-Ulm, <http://www.bahnprojekt-stuttgart-ulm.de/details/s21-neuordnung-bahnknoten-stuttgart/die-bauabschnitte-pfa/talquerung-mit-hauptbahnhof/> (staženo 2. 2. 2013).

²⁸ „Fildertunnel“, oficiální stránky projektu Stuttgart-Ulm, <http://www.bahnprojekt-stuttgart-ulm.de/details/s21-neuordnung-bahnknoten-stuttgart/die-bauabschnitte-pfa/fildertunnel/> (staženo 2. 2. 2013).

²⁹ „Filderbereich mit Flughafen“, oficiální stránky projektu Stuttgart-Ulm, <http://www.bahnprojekt-stuttgart-ulm.de/details/s21-neuordnung-bahnknoten-stuttgart/die-bauabschnitte-pfa/filderbereich-mit-flughafenanbindung/> (staženo 2. 2. 2013).

³⁰ „Filderbereich bis Wendlingen“, oficiální stránky projektu Stuttgart-Ulm, <http://www.bahnprojekt-stuttgart-ulm.de/details/s21-neuordnung-bahnknoten-stuttgart/die-bauabschnitte-pfa/filderbereich-bis-wendlingen/> (staženo 2. 2. 2013).

³¹ „Zuführung Feuerbach und Bad Cannstatt“, oficiální stránky projektu Stuttgart-Ulm, <http://www.bahnprojekt-stuttgart-ulm.de/details/s21-neuordnung-bahnknoten-stuttgart/die-bauabschnitte-pfa/zufuehrung-feuerbach-und-bad-cannstatt/> (staženo 2. 2. 2013).

³² „Abstellbahnhof Untertürkheim“, oficiální stránky Stuttgart-Ulm, <http://www.bahnprojekt-stuttgart-ulm.de/details/s21-neuordnung-bahnknoten-stuttgart/die-bauabschnitte-pfa/abstellbahnhof-untertuerkheim/> (staženo 2. 2. 2013).

³³ Lutz Aichele, *Oben leben: Warum Stuttgart 21 keine Alternative braucht*, (Diepholz: Schönderscher Buchverlag, 2011), 25.

³⁴ Uwe Stuckenbrock, „Das Projekt „Stuttgart 21“ im zeitlichen Überblick“, in *Stuttgart 21: Ein Großprojekt zwischen Protest und Akzeptanz*, ed. Frank Brettschneider, Wolfgang Schuster et al. (Wiesbaden: Springer VS, 2013), 63.

1.1 Dlouhotrvající přípravy a dohody k projektu S21

Už v roce 1901 vznikaly plány pro předělání hlavového hlavního nádraží Stuttgart na průjezdné. Ty však byly zamítnuty a v roce 1914 se začalo s rekonstrukcí původní budovy hlavového typu z roku 1846³⁵, jež byla dokončena v roce 1927. V roce 1965 vznikaly další snahy přestavět nádraží hlavového typu na průjezdné, ovšem ani ty nebyly úspěšné.³⁶ Na základě Plánu pro spolkovou železniční síť z roku 1985 provedla DB AG analýzu přibližně osmdesáti rozdílných návrhů tras, z kterých vybraly dvě nejvhodnější řešení.³⁷ Tyto analýzy byly v roce 1988 předány spolkové zemi Bádensko-Württembersko, která následně žádala další změny. Po dlouhých debatách se dospělo ke dvěma rámcovým konceptům: K a H (viz příloha č. 4).

Investoři projektu se však neshodli na volbě konceptu. Hledalo se tedy elegantní východisko, které by odpovídalo zájmům všech budoucích investorů a bylo tedy efektivní i z finančního hlediska. Na začátku 90. let se přichází se zcela novým projektem pod názvem Stuttgart 21, tzn. podzemní průjezdné nádraží otočené o 90° s osmi kolejemi. Dne 18. dubna 1994³⁸ byl tento projekt představen na tiskové konferenci a tím byl tedy i oficiálně zahájen. Bylo však potřeba vypracovat Realizační studii proveditelnosti, která konkrétně řešila, zda projekt splňuje technické, dopravní, hospodářské a finanční podmínky.³⁹ Výsledky studie byly zveřejněny na konferenci pro zemský tisk dne 16. ledna 1995. Studie potvrdila proveditelnost projektu, v některých otázkách však nedošla k jasnému prohlášení (např. v oblasti financí).

Po této studii bylo nutné vypracovat ještě tzv. „přípravný projekt“, který se měl zabývat nedořešenými otázkami v Realizační studii proveditelnosti a zkoumáním hydrogeologických podmínek a šetrností projektu k životnímu prostředí.⁴⁰ Po zveřejnění výsledků tohoto přípravného projektu byla 7. listopadu 1995 podepsána Rámcová dohoda mezi spolkovou zemí Bádensko-Württembersko, městem Stuttgart, sdružením Region Stuttgart, Spolkovou republikou Německo a DB AG⁴¹, která obsahuje nejen popis projektu, ale i podmínky financování a přehled stavebního plánu. V této chvíli se počítalo s tím, že stavba bude zahájena v roce 2001 a nádraží bude uvedeno znovu do

³⁵ Aichele, „Oben leben“, (Diepholz: Schröderscher Buchverlag, 2011), 26.

³⁶ Ibid., 26.

³⁷ Stuckenbrock, „Das Projekt „Stuttgart 21“ im zeitlichen Überblick“, 20.

³⁸ Ibid., 34.

³⁹ Aichele, „Oben leben“, 27.

⁴⁰ Stuckenbrock, „Das Projekt „Stuttgart 21“ im zeitlichen Überblick“, 36-37.

úplného provozu v roce 2008.⁴² V červnu 1996 pak DB AG založily společnost DBProjekt Stuttgart 21 GmbH, jejímž úkolem je příprava a koordinace stavebních plánů, samotné provedení stavby a dohlížení na provedení.⁴³

Na základě územního řízení byl projekt v září 1997 shledán slučitelným s požadavky. Plánování projektu bylo ale v červenci 1998 pozastaveno kvůli údajně nedostatečným stavebním plánům a vysokým finančním nákladům.⁴⁴ Po dlouhé odmlce došlo v roce 2001 v rozhovorech tehdejšího spolkového ministra dopravy K. Bodewiga, tehdejšího ministra dopravy Bádenska-Württemberska U. Müllera, tehdejšího ministra dopravy Bavorska O. Wiesheu a tehdejšího předsedy představenstva DB AG H. Mehdorna k zásadnímu obratu. DB AG daly realizaci projektu znovu zelenou. Pokračování projektu bylo ošetřeno Dohodou o další spolupráci v realizaci projektu Stuttgart 21 a nové trasy Wendlingen – Ulm ze dne 24. července 2001 mezi spolkovou zemí Bádensko-Württembersko, městem Stuttgart, sdružením Region Stuttgart, DB AG. Tato dohoda mimo jiné obsahovala i aktualizace původních plánů i ošetření případného ukončení spolupráce kvůli neúnosnosti finančních podmínek.⁴⁵

Poté bylo nutné uzavřít finanční smlouvu mezi investory. Předstupněm této smlouvy bylo Memorandum of Understanding k realizaci nové trasy Stuttgart-Ulm a projektu Stuttgart 21 ze dne 19. července 2007, které podepsaly Spolková republika Německo, spolková země Bádensko-Württembersko, DB AG, DB Netz AG, DB Station&Service AG, DB Energie GmbH, město Stuttgart a spolek Region Stuttgart.⁴⁶ Následovala finální Smlouva o financování projektu Stuttgart 21, kterou se 10. prosince 2009 zavázaly Bádensko-Württembersko, Stuttgart, Region Stuttgart, letiště Stuttgart GmbH, DB Netz AG, DB Station&Service AG, DB Energie GmbH a DB AG.⁴⁷ Účastníci smlouvy vydali ještě společné prohlášení k realizaci projektu Stuttgart 21 a nové trasy Wendlingen-Ulm. Teprve těmito kroky se naplnila rámcová dohoda z roku 1995. Realizace projektu Stuttgart 21 mohla tedy být zahájena dne 2. února 2010, tedy skoro 16 let po uzavření rámcové dohody.⁴⁸

⁴¹ Stuckenbrock, „Das Projekt „Stuttgart 21“ im zeitlichen Überblick“, 37-38.

⁴² Aichele, „Oben leben“, 27.

⁴³ Stuckenbrock, „Das Projekt „Stuttgart 21“ im zeitlichen Überblick“, 38.

⁴⁴ Ibid., 38.

⁴⁵ Aichele, „Oben leben“, 27.

⁴⁶ Stuckenbrock, „Das Projekt „Stuttgart 21“ im zeitlichen Überblick“, 40-42.

⁴⁷ Ibid., 40-42.

⁴⁸ Aichele, „Oben leben“, 28.

2. Protesty

2.1 Zrod a vrchol protestů

Projekt Stuttgart 21 vyvolal velký zájem veřejnosti, která se vlivem okolností rozdělila na příznivce a odpůrce projektu. Příznivců projektu ale stále ubývá. Při hlasování v referendu v listopadu roku 2011, o tom zda má spolková země dále spolupracovat na stavbě projektu, hlasovalo 59 % obyvatel Stuttgartu a Bádenska-Württemberska pro dokončení a 41% proti. Při průzkumu společnosti TNS-Emnid pro německé deníky v únoru 2013 hlasovalo 54 % obyvatel Stuttgartu a Bádenska-Württemberska proti a pouze 39 % pro.⁴⁹ Kolem Stuttgartu 21, stejně jako kolem jakéhokoliv jiného většího projektu, se vedou velké debaty, zda je projekt tím pravým pro Stuttgart či není. Demonstrace proti projektu jsou ve Stuttgartu na denním pořádku. Je zarážející, že toto pozdvižení stále trvá a v poměrně velké intenzitě.

Nespokojenost obyvatel se začala objevovat už v roce 1995, tedy již u zrodu projektu. Výstup obyvatel proti tomuto projektu však nebyl dost zřetelný, proto příznivci Stuttgartu 21 často osočující jeho odpůrce, že projevíli svoji nespokojenost příliš pozdě. V roce 1995 se dala dokonce dohromady skupina aktivistů, kteří prvoplánově chtěli jednat za nespokojené obyvatele Stuttgartu, nikoli se stát opozicí pro tehdejší vládu (1992 – 1996 CDU, SPD). Tato skupina 15-ti aktivistů, mezi nimiž byl i Gangolf Stocker (zakladatel organizace *Leben in Stuttgart – kein Stuttgart 21*), pořádala i malé protesty, ty však neměly žádný vliv na rozhodnutí politiků ani na jednání široké veřejnosti. Přesto se staly důležitým začátkem pro další občanská a politická jednání.⁵⁰ Tato skupina aktivistů se stala zárodkem pro vznik organizace *Bund für Umwelt- und Naturschutz* (BUND), které měla být k dispozici odpůrcům projektu v jednáních s druhou stranou. Angažovat se začalo také sdružení *Verkehrsclub Deutschland* (VCD), které mělo vyvíjet alternativy projektu S21. Hlavním úkolem iniciativy kolem Stockera bylo hlavně zprostředkovávat informace obyvatelstvu.⁵¹

⁴⁹ „Umfrage: Mehrheit der Baden-Württemberger gegen S21“, SPIEGEL ONLINE, 24. 2. 2013, <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/umfrage-mehrheit-der-baden-wuerttemberger-gegen-stuttgart-21-a-885181.html> (staženo 4. 8. 2013).

⁵⁰ Wolfgang Schorlau, rozhovor s Gangolfem Stockerem „Am Anfang waren wir nur wenige“, in: *Stuttgart 21 – Die Alternative*, ed. Wolfgang Schorlau, (Köln: Kiepenheuer & Witsch, 2010), 35.

⁵¹ David Bebnowski, „Die trügerische Glanz des Neuen: Formierte sich im Protest gegen „Stuttgart 21“ eine soziale Bewegung?“, in *Stuttgart 21: Ein Großprojekt zwischen Protest und Akzeptanz*, ed. Frank Brettschneider, Wolfgang Schuster et al. (Wiesbaden: Springer VS, 2013), 134-135.

Rozhořčení obyvatel Stuttgartu začalo eskalovat v roce 2007, kdy byla zamítnuta žádost občanů, aby město odstoupilo od spolupráce na projektu Stuttgart 21.⁵² V roce 2009 se nespokojení občané začali scházet každé pondělí u nádraží v parku Schlossgarten, vznikly tedy pravidelné tzv. „pondělní demonstrace“. První se konala 26. října 2009 a zúčastnili se jí tři protestující, postupně však demonstrace získaly na popularitě a scházely se zde i tisíce lidí. Spolu s pondělními demonstracemi se začaly rozvíjet i další občanské aktivity, jako např. podpisové akce, akční týdny, kulturní akce či protesty vsedě. Obyvatelé se také začali sdružovat do různých občanských sdružení bojujících proti projektu Stuttgart 21.⁵³

Nesouhlasné projevy občanů ve Stuttgartu vyvrcholily v roce 2010, poté co v únoru započala demolice částí budov hlavního nádraží. Když se dne 30. září 2010 měly vykácet některé stromy v parku Schlossgarten kvůli stavbě, došlo k nejvyhrocenější demonstraci za celou existenci projektu. V celém Německu je tato demonstrace známá pod názvem „Černý čtvrtek“. Během tohoto protestu totiž došlo k těžkému střetu demonstrantů s policisty.⁵⁴

Postupné narůstání počtu demonstrantů dne 30. září 2010, mezi nimiž byla i studentská a školní hnutí, donutilo policisty k unáhlenému a nebezpečnému zásahu, ke kterému použili vodní děla, obušky i pepřové spreje. Policie se hájí agresivním jednáním demonstrantů, ti naopak obviňují policii z přehnaného jednání.⁵⁵ Zraněno bylo přes 100 protestujících, mnoho z nich s těžkými zraněními zraku způsobené pepřovým sprejem nebo vodním dělem.⁵⁶ Svět obletělo mnoho fotografií zachycujících nepopsatelně nebezpečnou atmosféru demonstrace a kruté kroky policistů. Mezi nimi byla i šokující fotografie Dietricha Wagnera, který kvůli zásahu vodního děla z krátké vzdálenosti přišel o oční bulvu. Fotografie se stala pro mnohé symbolem této události. V tento den byly ohroženy nejen lidské životy, ale i důvěra v policii, k politikům i právnímu státu.⁵⁷

⁵² „Bürgerbegehren zu Stuttgart 21 rechtlich nicht zulässig (Dezember 2007)“, oficiální webové stránky města Stuttgart, <http://www.stuttgart.de/item/show/410575> (staženo 4. 8. 2013).

⁵³ Stuckenbrock, „Das Projekt „Stuttgart 21“ im zeitlichen Überblick“, 42-43.

⁵⁴ Simone von Kaiser, „Schwarzer Donnerstag“, *Der Spiegel*, 30. 10. 2010.

⁵⁵ „Stuttgart 21: Was passierte am "schwarzen Donnerstag"?", *Die Badische Zeitung*, 25. 10. 2010, <http://www.badische-zeitung.de/suedwest-1/stuttgart-21-was-passierte-am-schwarzen-donnerstag--36928030.html> (staženo 4. 8. 2013).

⁵⁶ Stuckenbrock, „Das Projekt „Stuttgart 21“ im zeitlichen Überblick“, 45.

⁵⁷ „Ein lauter Tag hallt nach“, *Stuttgarter Zeitung*, 30. 9. 2011, <http://www.stuttgarter-zeitung.de/inhalt.schwarzer-donnerstag-ein-lauter-tag-hallt-nach.94770415-a4dd-4957-8422-a689eaa2909e.html> (staženo 4. 8. 2013).

Zásah policistů neskončil bez dalšího prověřování této události. Státní zastupitelství podalo žalobu na dva policisty, kteří byli osudný den pověřeni vedením zákroku proti demonstrantům, tudíž by měli být zodpovědní za jeho následky.⁵⁸ Během soudního procesu se projednávala také otázka spoluviny některých nadřízených úředníků, mezi nimiž byl i bývalý předseda vlády Stefan Mappus (CDU).⁵⁹ Podle posledních zpráv ze 7. března 2014 se bývalý předseda vlády Mappus nejspíš na této akci nepodílel.⁶⁰ Proces „Černý čtvrtek“ nebyl ani po více jak třech letech ukončen. Poslední zmínky v on-line tisku jsou z března 2014.

Po této události přišly město a spolková země s návrhem zorganizovat tzv. smírčí rozhovory, aby si získaly zpět důvěru svých občanů, vysvětlily jim své kroky a naslouchaly jejich návrhům. Přesto odpůrci pořádali další demonstrace, ty už nebyly tak konfliktní, ale na velikosti neztrácely. Do zahájení smírčích rozhovorů (22. říjen 2010) se konalo 14 větších demonstrací, z toho čtyři za účasti 10 000 – 30 000 lidí, dále 11 demonstrací za účasti 2 000 – 6 000 protestujících a přibližně 20 menších akcí za účasti 20 – 200 lidí.⁶¹

Po smírčích rozhovorech se počet demonstrací snížil, ale v poměrně velkém množství přetrvává.⁶² Pondělní demonstrace trvají dodnes, např. dne 5. května 2014 proběhla v pořadí již 220. demonstrace.⁶³ Mimo tyto demonstrace probíhají další protesty pod různými slogany a v různých podobách (běžecká demonstrace, demonstrace na kole) pořádané různými sdruženími.

2.2 Sdružení a organizace

Ve Stuttgartu vzniklo mnoho občanských sdružení proti i pro projekt Stuttgart 21, které dodnes fungují a organizují protesty, kulturní akce či petice spjaté s projektem. Jedna z hlavních organizací je *Die Aktionbündnis gegen Projekt Stuttgart 21 – Kopfbahnhof 21 (Sdružení proti projektu Stuttgart 21 – Hlavové nádraží 21)*, která

⁵⁸ „Polizisten wegen Wasserwerfereinsatzes angeklagt“, Stuttgarter Zeitung, 27. 3. 2013, <http://www.stuttgarter-zeitung.de/inhalt.prozess-schwarzer-donnerstag-polizisten-wegen-wasserwerfereinsatzes-angeklagt.581beb6b-d24a-45dc-927c-00ca687b6542.html> (staženo 4. 8. 2013).

⁵⁹ „Mappus-Mails als Beweismittel angefordert“, Stuttgarter Zeitung, 16. 4. 2013, <http://www.stuttgarter-zeitung.de/inhalt.prozess-um-wasserwerfer-mappus-mails-als-beweismittel-angefordert.3589a09c-6874-4b45-9a41-6690a59c9e84.html> (staženo 4. 8. 2013).

⁶⁰ „Polizeieinsatz zu Stuttgart 21: Ermittlungen gegen Mappus wegen Falschaussage-Verdacht“, SPIEGEL ONLINE, 7. 3. 2014, <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/mappus-und-stuttgart-21-ermittlungen-wegen-verdacht-auf-falschaussage-a-957433.html> (staženo 14. 4. 2014).

⁶¹ Stuckenbrock, „Das Projekt „Stuttgart 21“ im zeitlichen Überblick“, 45.

⁶² Ibid., 45.

⁶³ Oficiální webové stránky sdružení Kopfbahnhof 21, <http://www.kopfbahnhof-21.de/index.php?id=789> (staženo 25. 4. 2014).

sdužuje organizace jako *Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland* (BUND, Spolek ochrany životního prostředí a přírody), *Fahrgastverband PRO BAHN - Region Stuttgart* (Spolek cestujících), *Verkehrsclub Deutschland – Sektion Baden-Württemberg* (Dopravní spolek Německa), dále tři politické strany popř. voličské skupiny: *Bündnis 90/DIE GRÜNEN - Kreisverband Stuttgart*; *Stuttgarter Wählerbündnis SÖS – Stuttgart Ökologisch Sozial* (Spolek Stuttgartských voličů – Stuttgart ekologický a sociální); *Die Linke - Landesverband Baden-Württemberg*, jednu nadaci *Architektur-Forum Baden-Württemberg* (Architektonické fórum) a další. Jakožto hlavní logistické středisko, které se snaží vytvořit správu těchto organizací, slouží BUND.⁶⁴ Zaštiťující organizace *Die Aktionsbündnis gegen Projekt Stuttgart 21* navrhuje alternativní řešení hlavního nádraží Stuttgartu. Sdružení chce zachovat typ hlavového nádraží i nádražní budovu jakožto jednu z historických památek Stuttgartu a nechce, aby bylo nádraží pod zemí. Tento typ nádraží byl mimo jiné projednáván ve smířčích rozhovorech.⁶⁵

Další významnější sdružení proti Stuttgartu 21 jsou např. *In Stuttgart leben – kein Stuttgart 21* (Žít ve Stuttgartu – žádný Stuttgart 21), *Parkschützer gegen Stuttgart 21* (Ochránci parků proti Stuttgartu 21), *Juristen zu Stuttgart 21* (Právníci o Stuttgartu 21), *Ingenieure 22 - Ingenieure gegen S21* (Inženýři 22 – Inženýři proti S21), *Jugendoffensive gegen S21* (Mládežnická ofensiva proti S21), *Senioren gegen S21* (Senioři proti Stuttgartu 21). Jak z názvů organizací vyplývá, jedná se vždy o občany, kteří mají společný charakteristický znak (jako zaměstnání či věk).

Mnoho organizací, které se přiklánějí k projektu Stuttgart 21, nenajdeme. Jedna z mála iniciativ je např. *Stuttgart 21 – ja, bitte!* (Stuttgart 21 – ano, prosím!).

2.3 Kdo protestuje

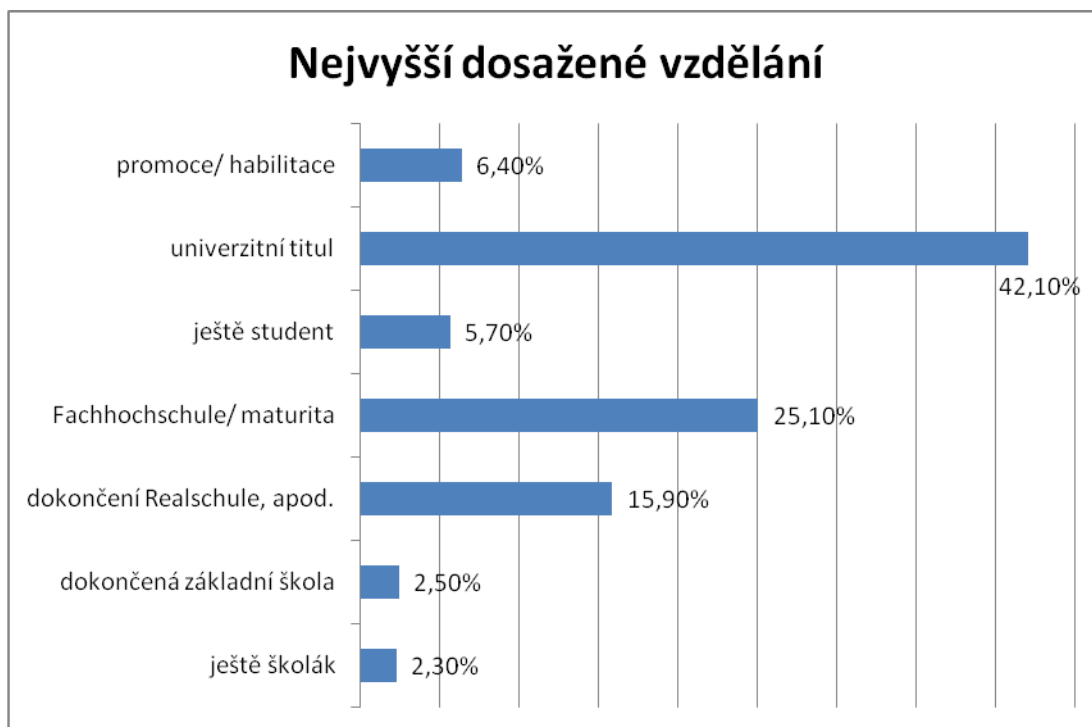
Göttingenský institut pro výzkum demokracie (*Göttinger Institut für Demokratieforschung*) se zabýval charakteristikou protestujících proti projektu Stuttgart 21. Jejich studie je založena na dotazníku, který vyplnilo 1280 protestujících z demonstrace dne 23. října 2010, z toho 922 protestujících vyplnilo všechny otázky. Tato studie nemůže sloužit jako přesný ukazatel typu všech protestujících, ale můžeme ji považovat za reprezentativní.

⁶⁴ Britta Baumgarten, Dieter Rucht, „Die Protestierenden gegen „Stuttgart 21“ – einzigartig oder typisch?“, in *Stuttgart 21: Ein Großprojekt zwischen Protest und Akzeptanz*, ed. Frank Brettschneider, Wolfgang Schuster et al. (Wiesbaden: Springer VS, 2013), 114.

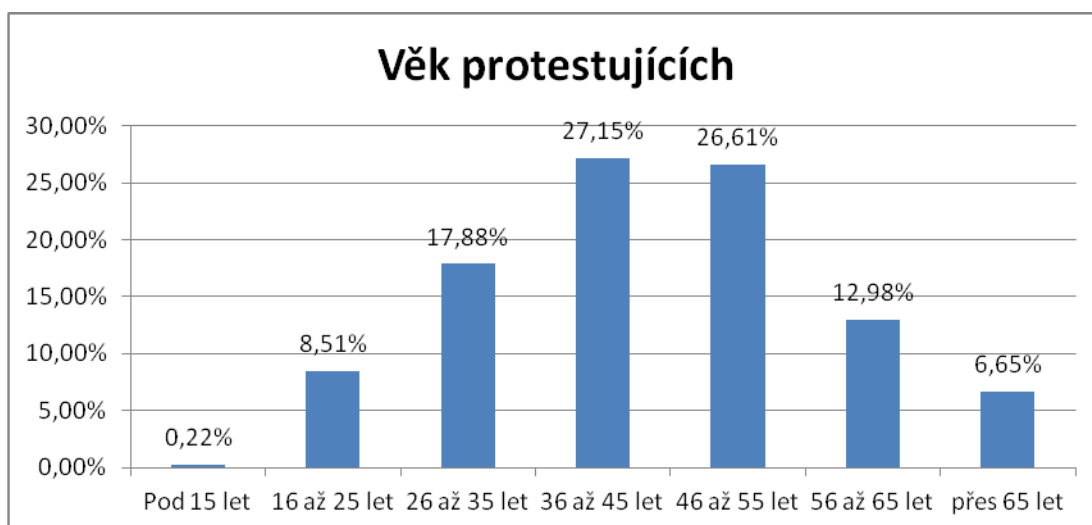
⁶⁵ Oficiální webová stránka sdružení Kopfbahnhof 21, <http://www.kopfbahnhof-21.de/index.php?id=8> (staženo 4. 8. 2013).

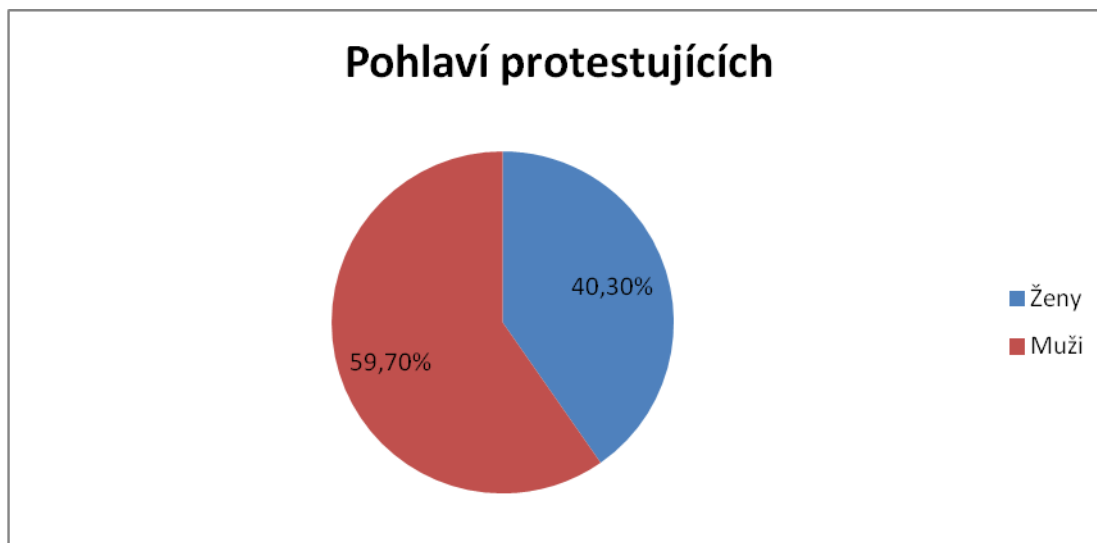
Podle studie jsou protestující převážně vzdělaní lidé (70% lidí má minimálně ukončené středoškolské vzdělání s maturitou, 40% s ukončeným vysokoškolským vzděláním), věkový průměr je poměrně vysoký (75% protestujících nad 35 let, 20% nad 55 let). Protestu se zúčastnilo přibližně stejně žen jako mužů (viz přílohy č. 10, 11, 12).

Příloha č. 10: Nejvyšší dosažené vzdělání (graf)

Příloha č. 11: Věk protestujících (graf)

Příloha č. 12: Pohlaví (graf)

zdroj příloh č. 10, 11, 12: „Neue Dimensionen des Protests? Ergebnisse einer explorativen Studie zu den Protesten gegen Stuttgart 21“, průzkum Göttingenského institutu pro výzkum demokracii, <http://www.demokratie-goettingen.de/content/uploads/2010/11/Neue-Dimensionen-des-Protests.pdf> (staženo 4. 8. 2013).

Většina protestujících měla také předešlé zkušenosti s demonstracemi. Pouze 5% protestujících se pravidelně účastnilo jiných protestů než proti Stuttgartu 21. Převážná část dotázaných se cítí být ignorována od politických činitelů v jednáních v rámci Stuttgartu 21. Přibližně 50% dotázaných je nespokojeno se současnou demokracií v Německu a skoro 90% požaduje stavět více na přímé demokracii. Většina dotázaných si myslí, že politické strany nechtějí tuto situaci řešit, proto jim nechtějí dál důvěřovat. Přibližně 50% protestujících volilo v posledních zemských volbách Bündnis 90 / Die Grünen a přibližně 80% by volilo v dalších zemských volbách opět tuto stranu, ve spolkových volbách pak 46,6%. Protestující prosazují většinou levicovější politiku. Většina protestujících (98%) pochází z Bádenska-Württemberska, z toho 67,7% přímo ze Stuttgartu. Tyto procenta nejsou nikterak překvapující, neboť projekt je především regionální záležitostí.⁶⁶

Dle této studie tedy můžeme protestující charakterizovat jako spektrum vysoce vzdělaných, starších občanů pocházejících z Bádenska-Württemberska, kteří se politicky orientují spíše k levici a kteří vidí zásadní nedostatky v demokratickém

⁶⁶ Baumgarten, Rucht, „Die Protestierenden gegen Stuttgart 21“, 104.

systemu spolkové republiky.⁶⁷ Musíme však v této studii brát v potaz čas jejího vzniku – říjen 2010, těsně po Černém čtvrtku.⁶⁸

2.4 S čím nejsou protestující spokojeni

V předešlé podkapitole byla zmíněna nespokojenost demonstrantů s komunikací a s politickým systémem spolkové republiky. Tato podkapitola se bude blíže s touto nespokojeností zabývat. Podle odpůrců je hned po celém projektu Stuttgart 21 hlavním problémem komunikace mezi občany a politickými příslušníky. Werner Wölfle, jeden z odpůrců projektu a účastníků smířčích rozhovorů Heinricha Geißlera, toto tvrzení dokazuje ve svém článku v knize *Stuttgart 21 – Die Alternative*. Zde uvádí, že političtí zástupci mají za úkol prověřovat a jednat, ale zároveň plně informovat svůj lid o svých krocích a následně sledovat zpětnou vazbu. To však město ani spolková země důsledně nedodržovaly, proto občanům nezbyla jiná cesta než podávat žádosti a stížnosti. Ovšem ani tomu nepřikládali politici větší význam (naráženo na zamítnutí žádosti z roku 2007, aby město odstoupilo z projektu Stuttgart 21), tím tedy donutili občany použít svoji nejzazší pravomoc - demonstrace.⁶⁹

Těmito kroky politici ztratili veškerou důvěru u téměř poloviny svých občanů. Jde tedy nejen o projekt Stuttgart 21, ale o celkové společensko-politické naladění v Bádensku-Württembersku. Ukázalo se, že se občané nebojí dát najevo svoji nespokojeností. Vzniká tím pádem nové vyhranění, nikoliv rozpor mezi politickými stranami, ale rozpor mezi občany a státem. A právě smířčí rozhovory Heinerja Geißlera mohly napomoci k cestě porozumění.⁷⁰

Další odpůrce projektu a od roku 2011 předseda vlády Bádenska-Württemberska Winfried Kretschmann v knize *Stuttgart 21 – Die Argumente* uvádí, co je podle něj zapotřebí, aby se předešlo podobné situaci, jaká nastala během projektu Stuttgart 21. Navrhuje tři reformy: první z nich požaduje více přímé demokracie, která by však neohrozila reprezentativní demokracii. Jako příklad uvádí Bavorsko. Za druhé musí parlament lépe ovládat svoji kontrolní funkci a dobře si rozmyslet schvalování projektů. A jako třetí je důležité, zavést novou formu podílení se občanů na některých

⁶⁷ Bebnowski, „Der trügerische Glanz des Neuen“, 131.

⁶⁸ „Neue Dimensionen des Protests? Ergebnisse einer explorativen Studie zu den Protesten gegen Stuttgart 21“, průzkum Göttingenského institutu pro výzkum demokracie (Göttinger Institut für Demokratieforschung), <http://www.demokratie-goettingen.de/content/uploads/2010/11/Neue-Dimensionen-des-Protests.pdf> (staženo 4. 8. 2013).

⁶⁹ Werner Wölfle, „Grünes Gegengift zur Politikerverdrossenheit“, in: *Stuttgart 21 – Die Alternative*, ed. Wolfgang Schorlau, (Köln: Kiepenheuer & Witsch, 2010), 210 - 211.

⁷⁰ Ibid., 212-214.

rozhodnutích, k čemuž se podařilo dojít pomocí smířčích rozhovorů.⁷¹ Tyto reformy Kretschmann navrhol v roce 2010, kdy byl předsedou frakce Zelených v zemském sněmu Bádenska-Württemberska. Otázkou je, zda se snaží tyto body prosadit i jako předseda vlády Bádenska-Württemberska, kterým se stal v roce 2011.

2.5 Vliv médií

Netypičnost demonstrací a vůbec celé situace kolem Stuttgartu 21 by mohla přispět k nové formě demokracie v Německu. Jde však v tomto případě opravdu o nový prototyp protestu? Nebo se o tento obraz postaraly informace zprostředkované médii?

Jelikož se jedná o lokální protest, je vcelku logické, že se tímto projektem začala zabývat hlavně regionální média. Až při vyhrocování situace okolo roku 2010 a při zvyšování nákladů projektu, který financuje i spolková republika, se o tento spor začala zajímat i ta celoněmecká. Po vyvrcholení protestu v roce 2010 a při referendu 2011 se objevily zprávy o Stuttgartu 21 i v zahraničí. Například v Česku referovala o tomto protestu skoro všechna hlavní média jako idnes.cz, ihned.cz, lidovky.cz či rozhlas.cz, ale hlavně servery zabývající se architekturou jako archiweb.cz a stavbaweb.cz. Nejde ovšem o žádné články, které by se mohly zařadit mezi hlavní zpravodajské informace.

Dle celoněmeckého časopisu *Spiegel*, který se otázkou protestu proti projektu Stuttgart 21 poměrně velmi zaobíral a zaobírá, jsou demonstranti dobře situovaní, konzervativní, starší občané (*Spiegel* 41/2010). Po „Černém čtvrtku“, kde byla proti demonstrantům použita vodní děla, byli k účastníkům protestu přiřazeni i školáci, kteří nemají v protestu až takové zastoupení, ale vzhledem k incidentu přispěli k mediálnímu vyhrocení konfliktu (*Spiegel* 35/2010). Redaktoři *Spiegelu* označili demonstranty jako „Wutbürger“ („Zuřiví občané“), tedy jako „majetné postarší konzervativce, kteří se ze strachu z nového snaží za každou cenu udržet status quo.“ (*Spiegel* 41/2010) Na což reagovala redaktorka B. Supp, která občany naopak označila jako „Mutbürger“ („Odvážní občané“), kteří požadují více transparentnosti a spolurozhodování. Podtrhla různorodost demonstrantů, hlavně účast různých věkových skupin a vyvrátila tezi o dobře situovaných demonstrantech.⁷² Později (v roce 2011) se snažil tento rozpor názorů redaktor *Spiegelu* R. D. Precht shrnout. Došel k tomu, že by se demonstranti dali

⁷¹ Winfried Kretschmann, „Politik hat es immer und überall mit der Aufhellung und Zerstreung von Vorurteilen zu tun“, in: *Stuttgart 21 – Die Alternative*, ed. Wolfgang Schorlau, (Köln: Kiepenheuer & Witsch, 2010), 206-208.

⁷² Baumgarten, Rucht, „Die Protestierenden gegen Stuttgart 21“, 101.

popsat jako „stereotypní krajští dobráci“, kteří se nedají vměstnat do jednoho schématu.⁷³

Co se týče důvodů protestu, lze najít mnoho zmínek opět v časopise *Spiegel*. Jako důvody protestů Spiegel uvádí malou možnost participace veřejnosti na projektu a nedostatečnou transparentnost, částečně jsou uváděny i vysoké náklady. Zvýrazněny jsou také důvody jako ochrana minerálních vod, které tečou pod městem, nedostatečné zachování původní zeleně a nezachování historické památky, kterou nádraží je.⁷⁴ Podle průzkumu z 18. října 2010⁷⁵, který provedli autoři článku *Die protestierenden gegen Stuttgart 21 – einzigartig oder typisch?* B. Baumgarten a D. Rucht, protestující zdůrazňovali hlavně tyto důvody: náklady, nefungující demokratický systém, utajené profity bank a bankovních koncernů.⁷⁶ Například tyto údajné profity v novinách nebyly vůbec zmíněny. Místo toho byly vyzdviženy problémy spíše typu ochrany památky a přírody, což vede k názoru, že se jedná spíše o konzervativní protestující.⁷⁷

Další německé noviny *Süddeutsche Zeitung* se k vlastnostem protestujících moc nevyjadřují, zaměřují se spíše na politiku a politické strany. Noviny *Stuttgarter Zeitung* se vyjadřují o protestujících jako o skupině, která vznikla z různých vrstev společnosti, mezi nimiž jsou bývalí a zklamaní voliči CDU. Podle těchto novin se tedy demonstranti nedají klasifikovat jen jako občané, kteří od počátku volí levicové strany.⁷⁸

Dalším aspektem, který novinové články mírně zkreslily, je aktivita protestujících. Jsou opomíjeny kulturní akce, informativní stánky, různé stížnosti, petice či výstavy. Mimo tradičních demonstrací ještě média rozebírala tzv. „Schwabenstreich“ (Švábský úder). V této formě protestu demonstrující jednu minutu vytvářeli hluk a to nejen na domluvených místech ve Stuttgartu, ale i v celém Bádensku-Württembersku a dokonce na čtyřech místech v zahraničí. Tento typ protestu byl mimo jiné v novinách označen za pokrok protestu v Německu.⁷⁹

Vzhledem k tomu, že tento protest vrcholící v roce 2010 nevznikl z ničeho nic, ale z velké snahy kritiků projektu, kterou lze zpozorovat již při vzniku samotného projektu, nelze tedy hned tvrdit, že by se jednalo o nový prototyp protestů. Nelze však ani přehlédnout, že demonstrace kolem projektu Stuttgart 21 nejsou typickými a

⁷³ Baumgarten, Rucht, „Die Protestierenden gegen Stuttgart 21, 102.

⁷⁴ Ibid., 107.

⁷⁵ Ibid., 99.

⁷⁶ Ibid., 108.

⁷⁷ Ibid., 109.

⁷⁸ Ibid. 102.

⁷⁹ Ibid. 110.

přispívají určitým způsobem k posunu komunikace mezi státem a občany. I přes svoje netypické znaky, kterými na sebe protest strhl zájem médií, nejde ovšem o nějakou novinku na území Německa.⁸⁰

3. Smírčí rozhovory

3.1 Smírčí rozhovory jako urovnání

Jak už bylo zmíněno, po četných protestech se politici vládnoucích stran ve Stuttgartu a Bádensku-Württembersku rozhodli zorganizovat tzv. „smírčí rozhovory“. Tyto debaty měly za úkol přimět příznivce a odpůrce projektu Stuttgart 21 k diskuzi, popř. společně vytvořit alternativu projektu Stuttgart 21. Primárně šlo o oficiální poskytnutí informací o projektu Stuttgart 21 a o návrzích protistrany. Další funkcí těchto jednání bylo uklidnění situace a hlavně navrácení ztracené důvěry obyvatelstva politickým činitelům. Diskuzí se účastnili vybraní odborníci, kteří podporují projekt a ve stejné míře ti, kteří vystupují proti, dále tehdejší předseda vlády Bádenska-Württemberska Stefan Mappus, ministři, předsednictvo, tehdejší primátor Stuttgartu Wolfgang Schuster, městská rada Stuttgartu, ale i členové sdružení proti projektu. Všechny diskuze byly přístupné veřejnosti a živě vysílány v televizi a rádiu.⁸¹

Jako moderátor diskuze, tedy smírce, byl vybrán Dr. Heiner Geißler.⁸² Tuto volbu schválili jak politici, tak *Aktionsbündnis gegen Stuttgart 21* (Sdružení proti projektu Stuttgart 21), které je jednou z hlavních organizací vymezující se proti projektu.⁸³

První diskuze se konala 22. října 2010 a jejím hlavním tématem byl strategický význam a dopravní efektivnost projektu Stuttgart 21. Slovo dostaly obě strany, příznivci představili základní technické informace a spolu s odpůrci je dále rozebírali. Ve druhé diskuzi konané 29. října 2010 se rozebírala efektivnost podzemního nádraží, 4. listopadu 2010 pak nová trasa Wendlingen-Ulm, 12. listopadu 2010 projekt Kopfbahnhof 21, který vytvořili odpůrci projektu jakožto protipól ke Stuttgartu 21 už v roce 1998, v letech 2003 a 2006 byl pak ještě pozměňován. Na pátém setkání 19. listopadu 2010 se řešily ekologie a urbanistický vývoj této části města. 20. listopadu 2010 pak geologie a

⁸⁰ Bebnowski, „Der trügerische Glanz des Neuen“, 144 – 147.

⁸¹ Oficiální webové stránky smírčích rozhovorů (Schlichtung), http://schlichtung-s21.de/begrueessung_schlichtung.html (staženo 4. 8. 2013).

⁸² zemský ministr sociálních věcí, mládeže, zdraví a sportu v Porýní-Falc v letech 1967 – 1977, bývalý spolkový ministr mládeže, zdraví a sportu v letech 1982 – 1985, generální sekretář CDU v letech 1977 – 1989 (zdroj: <http://www.heiner-geissler.de/pages/lebenslauf.htm>)

⁸³ Aichele, „Oben leben“, 108.

minerální vody proudící pod nádražím, 26. listopadu 2010 náklady⁸⁴ a při poslední osmé diskuzi 27. listopadu 2010 přišla na řadu témata jako efektivnost obou projektů Stuttgart 21 a Kopfbahnhof 21, důsledky obou projektů v rámci regionální a dálkové dopravy i průběh stavby projektu Stuttgart 21.⁸⁵

Tyto rozhovory byly ukončeny 30. listopadu 2010 závěrečným sezením, které zakončil moderátor diskuze Heiner Geißler svým projevem. Uvedl v něm dvanáct základních bodů, které jsou pro obě strany (pro odpůrce i příznivce) důležitým pojítkem a je nutné je do stávajícího projektu Stuttgart 21 zařadit a dodržovat je.

Jedná se o tyto body:

- „1. Pozemky, které vzniknou zrušením kolejíště, musí být využity ekologicky, pro rodiny s dětmi a pro více generací. Měly by být bezbariérové, cenově dostupné a jejich součástí by měl být i park či podobná zeleň.
2. Stromy v parku Schlossgarten musí zůstat. Mohou být pokácené jen ty, které by mohly kvůli nemocem nebo vysokému věku ohrozit okolí. Pokud bude nutné nějaký zdravý strom kvůli nové stavbě odstranit, bude přesazen do jiné vhodnější zóny.
3. Trasa Gäubahn (Stuttgart - Hattingen) zůstane zachována a bude napojena na hlavní nádraží.
4. Na samotném hlavním nádraží musí být zlepšena dopravní bezpečnost, hlavně pro pohybově omezené cestující (postižení, rodiče s dětmi, staří a nemocní).
5. Zlepšeny musí být i podmínky v tunelech (ochrana před požárem a odsávání kouře). Zohledněny budou návrhy Stuttgartských požárníků.“⁸⁶
6. – 10. Návrhy na zlepšení tras (např.: rozšíření hlavního nádraží o dvě koleje, dvojkolejné západní spojení vzdálenostní tratě z letiště k nové trase Wendlingen-Ulm)⁸⁷
- „11. Všechny trasy by měly být lépe vybaveny směrovací a bezpečnostní technikou.
12. Společnost Deutsche Bahn AG se zavazuje, že provede tzv. „Stresstest“ pomocí simulace, která má dokázat, že je nádraží schopné ve špičce odbavit o 30% více vlaků, než bylo v projektu plánováno, a to se stejnou provozní kvalitou a se standardy železniční dopravy (např. intervaly dopravy). Tento test musí být proveden i na případě, kdy se z bezpečnostních důvodů zavře některý z tunelů. K tomuto případu musí být

⁸⁴ Aichele, „Oben leben“, 108-111.

⁸⁵ Oficiální webová stránka smírčích rozhovorů, <http://schlichtung-s21.de/dokumente.html> (staženo 4. 8. 2013).

⁸⁶ „Schlichtungsverfahren zu Stuttgart 21“, protokol ze smírčích rozhovorů ze dne 30. 11. 2010, <http://schlichtung-s21.de/fileadmin/schlichtungs21/Redaktion/pdf/101130/2010-11-30%20Wortprotokoll.pdf>, (staženo 4. 8. 2013).

⁸⁷ Ibid.

předloženy pracovní pohotovostní plány. Odborníci projektu Stuttgart 21 budou pak povinni podle výsledků tohoto testu upravit vlastní plány. Na tomto testu jsou závislé i výše uvedené dopravní návrhy.⁸⁸

Diskuze tedy došly k závěru, že nelze vytvořit novou alternativu, která by představovala kompromis mezi projektem Stuttgart 21 s podzemním nádražím a projektem Kopfbahnhof 21 s nadzemním nádražím. Proto Geißler navrhl výše uvedené body, skrz které by pak z projektu Stuttgart 21 vznikl funkčnější projekt pod názvem „Stuttgart 21 PLUS“.⁸⁹

Společnost DB AG zadala tento „Stresstest“, který měl celý projekt prověřit, švýcarské firmě SMA. Ta po zpracování faktů oznámila v červenci 2011 pozitivní výsledky. Projekt Stuttgart 21 tedy prošel zatěžkávací zkouškou. Odpůrci projektu tuto zatěžkávací zkoušku však neuznali za relevantní.⁹⁰ Sdružení *Aktionsbündnis gegen Stuttgart 21* jako důvod uvádí nepravdivé, neúplné nebo nezveřejněné informace. Veškerá nedůvěra vyplývá nejspíš z toho, že Stresstest byl zadán přímo od Deutsche Bahn, tedy od subjektu, který ve smírčích rozhovorech zastupoval příznivce projektu.⁹¹

3.2 Struktura a postup smírčích rozhovorů

Tato podkapitola se bude zabývat těmito otázkami: Byl výběr typu komunikace mezi dvěma stranami vhodný? Byly tyto smírčí rozhovory vhodně koncipovány? Dospěly smírčí rozhovory ke zdárnému výsledku? Sám Geißler tyto rozhovory označil za „demokratický experiment“, čímž sám vyjádřil svoje obavy o průběh tohoto konceptu.

K dialogu mezi dvěma stranami je možno použít různé metody. Ty hlavní nejpoužívanější jsou např. urovnání, jednání, mediace nebo Joint Fact Finding. Tyto metody se pak liší v cíly, kterého dosáhnou, a v roli moderátora těchto debat. Zatímco mediace, jednání a urovnání mají dospět k výsledku nebo k doporučení výsledku, metoda Joint Face Finding se zabývá hlavně podklady pro nějaký výsledek a snaží se osvětlit argumenty sporu. Role nestranného moderátora, který ani u jedné z metody

⁸⁸ „Schlichtungsverfahren zu Stuttgart 21“, protokol ze smírčích rozhovorů ze dne 30. 11. 2010, <http://schlichtung-s21.de/fileadmin/schlichtungs21/Redaktion/pdf/101130/2010-11-30%20Wortprotokoll.pdf>, (staženo 4. 8. 2013).

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ „Gutachten zum Bahnhofsumbau: Stuttgart 21 besteht Stresstest“, SPIEGEL ONLINE, 21. 7. 2011, <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/gutachten-zum-bahnhofsumbau-stuttgart-21-besteht-stresstest-a-775736.html> (staženo 4. 8. 2013).

⁹¹ Ame Spieker, Frank Brettschneider, „Alternative Streitbeilegung? Die "Schlichtung" zu "Stuttgart 21" aus der Sicht der Teilnehmenden“, in *Stuttgart 21: Ein Großprojekt zwischen Protest und Akzeptanz*, ed. Frank Brettschneider, Wolfgang Schuster et al. (Wiesbaden: Springer VS, 2013), 229.

dialogu nesmí chybět, je skoro ve všech metodách shodná. Moderátor má pouze pobízet k rozhovoru a zprostředkovávat lepší porozumění mezi oběma stranami. Jediná metoda – urovnání – přikládá tomuto moderátorovi větší důležitosti. V tomto případě má moderátor na konci celého urovnání zformulovat výsledek.⁹²

Dle tohoto krátkého shrnutí typologie komunikace mezi dvěma zneprátenými stranami lze určit, že v případě projektu Stuttgart 21 jsou smířčí rozhovory urovnání. Role Geißlera byla totiž v těchto rozhovorech dominantnější a závěrem také pronesl řeč, ve které uvedl řešení vycházející z dialogu mezi příznivci a odpůrci projektu.⁹³

Aby toto urovnání dosáhlo kýženého výsledku, tedy smíření dvou stran, je zapotřebí dodržovat některé základní pravidla. Základním předpokladem pro úspěšné urovnání je „Fairplay“, tzn. že, obě strany mají k dispozici stejný prostor a stejné prostředky pro představení svých argumentů. V případě Stuttgartských smířčích rozhovorů se moderátorovi Geißlerovi celkem povedlo tuto rovnováhu udržet. Dalo by se uvažovat o mírné nevýhodě odpůrců projektu, kteří neměli s předstihem k dispozici tolik stavebních analýz jako příznivci se zastoupením společnosti Deutsche Bahn, která jakožto hlavní investor stavby samozřejmě disponuje mnoha analýzami.⁹⁴ Další mírnou nevýhodou kritiků lze zpozorovat v zastoupení, kterého se odmítla účastnit organizace *Parkschützer* (Ochránci parků).⁹⁵ Přitom motivace na účasti během urovnání nechyběla. Rozhovory se totiž konaly před volbami do zemského sněmu, tím pádem nastává velká příležitost ovlivnit voliče.⁹⁶

Pro dosažení úspěšného urovnání musí být zřejmé, že lze dosáhnout výsledku. V případě smířčích rozhovorů tento předpoklad chybí. Hned od počátku je poměrně jasné, že za této vyhrocené situace po „Černém čtvrtku“ půjde jen těžko tyto dva protipóly, příznivce a odpůrce, přesvědčit ke kompromisu.⁹⁷

Dalším bodem je neutralita urovnání. V tomto případě celé rozhovory opravdu probíhaly nezaujatě. Neutralita byla narušena až závěrečným stanoviskem Geißlera, tedy konkrétně podílením se Deutsche Bahn na zadání „Stresstestu“ švýcarské firmě. V takto vypjaté situaci, která eskalovala „Černým čtvrtkem“ je i takovýto drobný krok velkou chybou, kterou samozřejmě odpůrci projektu neopomněli řádně zkritizovat a tím nalomit důvěru k druhé straně.

⁹² Spieker, Brettschneider, „Alternative Streitbeilegung?“, 221-222.

⁹³ Ibid., 222.

⁹⁴ Ibid., 224.

⁹⁵ Ibid., 230.

⁹⁶ Ibid., 230.

Jedním z hlavních předpokladů je také transparentnost urovnání. V tomto případě lze Stuttgartské urovnání označit za transparentní. Urovnání nebylo sice veřejně přístupné, ale bylo živě přenášeno televizí *SWR* a *PHOENIX*, živě vysíláno na plátně před stuttgartskou radnicí a dále byl k dispozici online přenos i záznam. Jenom živé vysílání televize *SWR* a *PHOENIX* shlédlo okolo 10 milionů diváků. Sám Geißler se také snažil, aby bylo urovnání srozumitelné široké vrstvě veřejnosti, tudíž vyžadoval po expertech jednoduchá objasnění záležitostí a vysvětlení odborných pojmů.⁹⁸

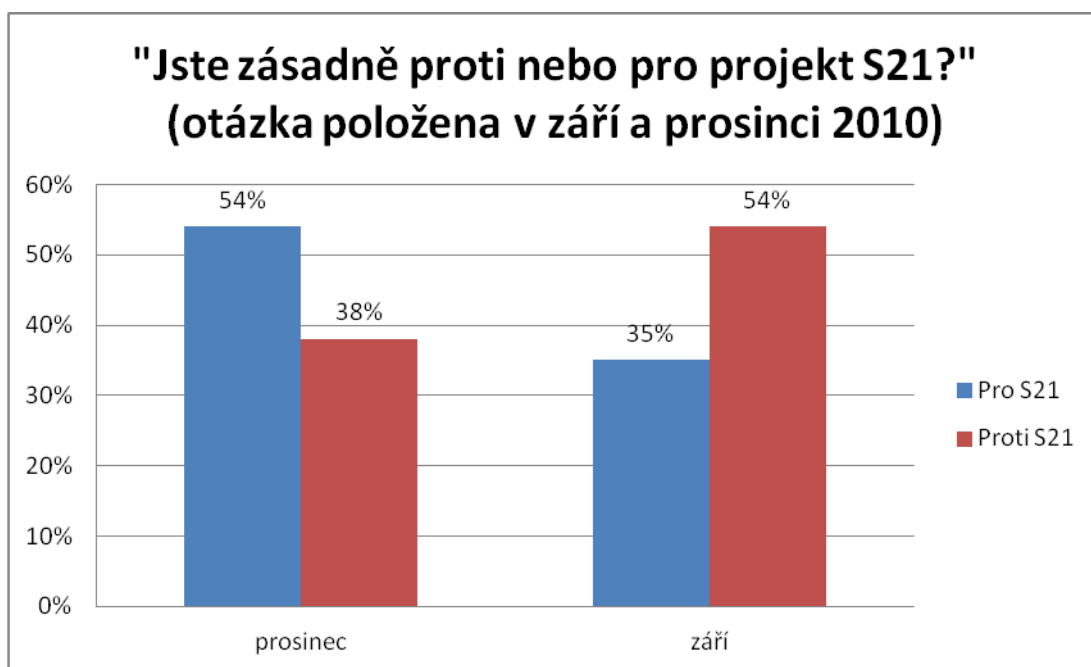
Z výše uvedených předpokladů lze vyvodit, že smírčí rozhovory by mohly dosáhnout vcelku kladného výsledku. Jsou transparentní, neutrální a řídí se pravidly „Fairplay“. Rozhovorům se sice povedlo mírně snížit vypětí situace mezi oběma stranami, převést tento spíše emoční spor na faktickou rovinu, ale nepodařilo se ovlivnit názory lidí natolik, aby bylo možno dosáhnout jednoho výsledku, s kterým by byly obě strany spojeny. Toto tvrzení dokazuje průzkum televize *SWR* a novin *Stuttgarter Zeitung*. Na jejich otázku „Jste zásadně proti nebo pro projekt Stuttgart 21?“ odpovědělo 8. září 2010 (tedy po „Černém čtvrtku“ a před smírčími rozhovory) 35% dotázaných, že jsou pro projekt S21, a 54% dotázaných proti. Den po vyřčení Geißlerova návrhu na řešení, tedy 1. prosince 2010, bylo provedeno druhé kolo dotazů se stejnou otázkou. Výsledkem je, že 54% tázaných je pro projekt S21 a 38% proti.⁹⁹

Stuttgartské urovnání sice ovlivnilo do určité míry názor lidí, to však nezapříčinilo velkou rozhodující převahu jedné skupiny. Tento výsledek však může být ovlivněn dobou, kdy smírčí rozhovory probíhaly. Urovnání by měla většinou probíhat zpočátku nějakého sporu, což se u projektu S21 nepodařilo. Rozhovory se konaly vlastně v té nejvypjatější situaci, která nastala kolem projektu S21. Při takovémto rozpoložení lze jen těžko očekávat velký zvrat. Dalším faktorem, který mohl zavinit výsledek těchto rozhovorů, je také krátká doba na přípravu. Geißler měl na přichystání smírčích rozhovorů tři týdny.¹⁰⁰

⁹⁷ Spieker, Brettschneider, „Alternative Streitbeilegung?“, 225.

⁹⁸ Ibid., 232-233.

⁹⁹ „Umfrage der Stuttgarter Zeitung und des SWR: Die Mehrheit ist für Stuttgart 21“, *Stuttgarter Zeitung*, 2. 12. 2010, <http://www.stuttgarter-zeitung.de/inhalt.umfrage-der-stuttgarter-zeitung-und-des-swr-die-mehrheit-ist-fuer-stuttgart-21.a7dfd0ac-a5fa-4efb-aac5-900230b2b88d.html> (staženo 13. 4. 2014).

Příloha č. 13: „Jste zásadně proti nebo pro projekt S21?“ (graf)

zdroj: „Umfrage der Stuttgarter Zeitung und des SWR: Die Mehrheit ist für Stuttgart 21“, Stuttgarter Zeitung, 2. 12. 2010, <http://www.stuttgarter-zeitung.de/inhalt.umfrage-der-stuttgarter-zeitung-und-des-swr-die-mehrheit-ist-fuer-stuttgart-21.a7dfd0ac-a5fa-4efb-aac5-900230b2b88d.html>

(staženo 13. 4. 2014).

¹⁰⁰ Spieker, Brettschneider, „Alternative Streitbeilegung?“, 222.

3.3 Spokojenost obyvatelstva se smířčími rozhovory a vliv smířčích rozhovorů na názor obyvatel

Průběh projektu Stuttgart 21 se stal dobrým příkladem, nebo snad i výstrahou pro ostatní gigantické projekty. Na tomto příkladu lze dobře vidět, co se stane, když komunikace mezi horní vrstvou, tedy politiky a úředníky, a spodní vrstvou, obyčejnými občany, vážne. Obyvatelům dochází trpělivost a snaží se převzít iniciativu. Jedno z jejich hesel „oben bleiben“ (zůstat nahoře) se logicky vztahuje nejen k umístění nádraží, ale i k upozornění na malou ne-li žádnou komunikaci „těch nahoře“, tedy politiků. Zda obyvatelé hodnotí smířčí rozhovory a jejich výsledek pozitivně a v čem se změnil názor obyvatel po smířčích rozhovorech, bude analyzovat tato kapitola.

Univerzita Hohenheim provedla na toto téma výzkum, který se zaměřil na průzkum mínění těch samých osob před a bezprostředně po smířčích rozhovorech. V první části průzkumu, která se konala v říjnu 2010, bylo dotazováno 1039 osob. Druhá část se konala bezprostředně po smířčích rozhovorech na začátku prosince 2010.¹⁰¹

Poměrně značná část obyvatelstva se o průběh smířčích rozhovorů a o informace v nich uvedené velice zajímala. Přibližně stejné množství lidí (68%) bylo s průběhem rozhovorů spokojeno. Jen 14% bylo nespokojeno a 18% hlasovalo nerozhodně. Z této spokojenosti se také odvíjí další mínění. Dvě třetiny dotázaných jsou toho názoru, že ve smířčích rozhovorech zazněla všechna podstatná témata a že rozhovory byly dobře pochopitelné. Co se týče poznatku nových argumentů, 58% lidí se po rozhovorech orientovalo v problematice okolo projektu mnohem lépe.¹⁰²

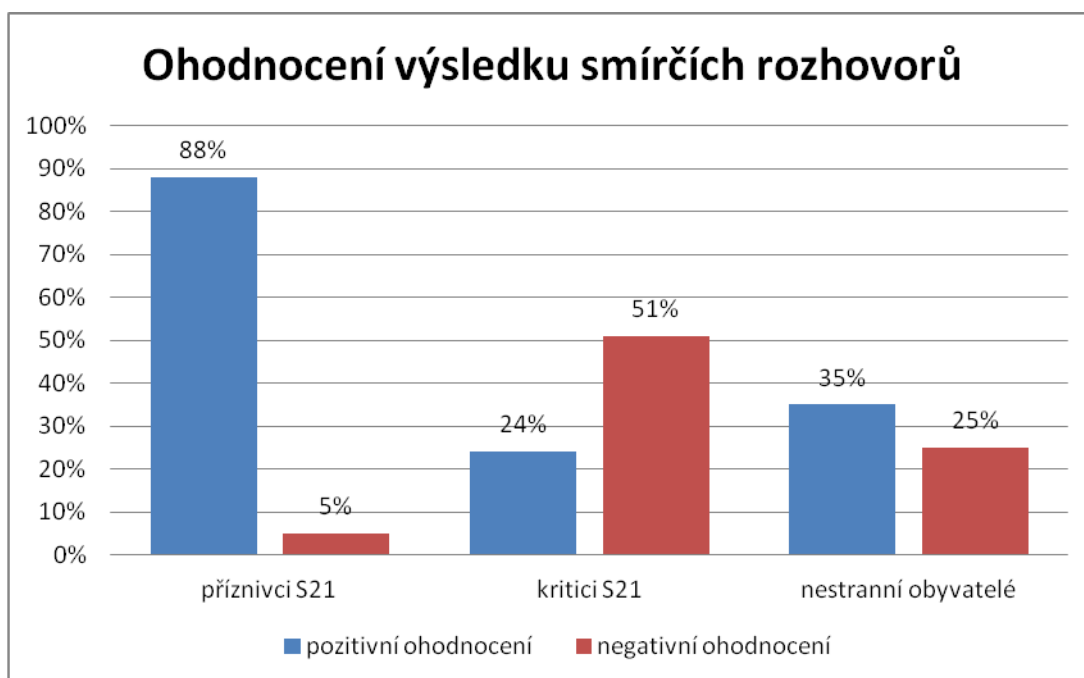
V případě výsledku smířčích rozhovorů, který zveřejnil moderátor Geißler, už spokojenost nebyla tak jednohlasná, přesto převažovala. 54% dotázaných hodnotilo výsledek pozitivně, 28% negativně a 18% částečně pozitivně a částečně negativně. Není překvapující, že 88% příznivců projektu toto rozhodnutí ohodnotilo pozitivně. Malý posun se objevil v názorech kritiků projektu - 24% kritiků projektu ohodnotilo výsledek kladně a 25% částečně pozitivně a negativně. Jak ohodnotili dotázaní výsledek smířčích rozhovorů je vidět z grafu přílohy č. 14.¹⁰³

¹⁰¹ Frank Brettschneider, „Die "Schlichtung" zu "Stuttgart 21" - Wahrnehmungen und Bewertungen durch die Bevölkerung“, in *Stuttgart 21: Ein Großprojekt zwischen Protest und Akzeptanz*, ed. Frank Brettschneider, Wolfgang Schuster et al. (Wiesbaden: Springer VS, 2013), 186-187.

¹⁰² Ibid., 191-196.

¹⁰³ Ibid., 197.

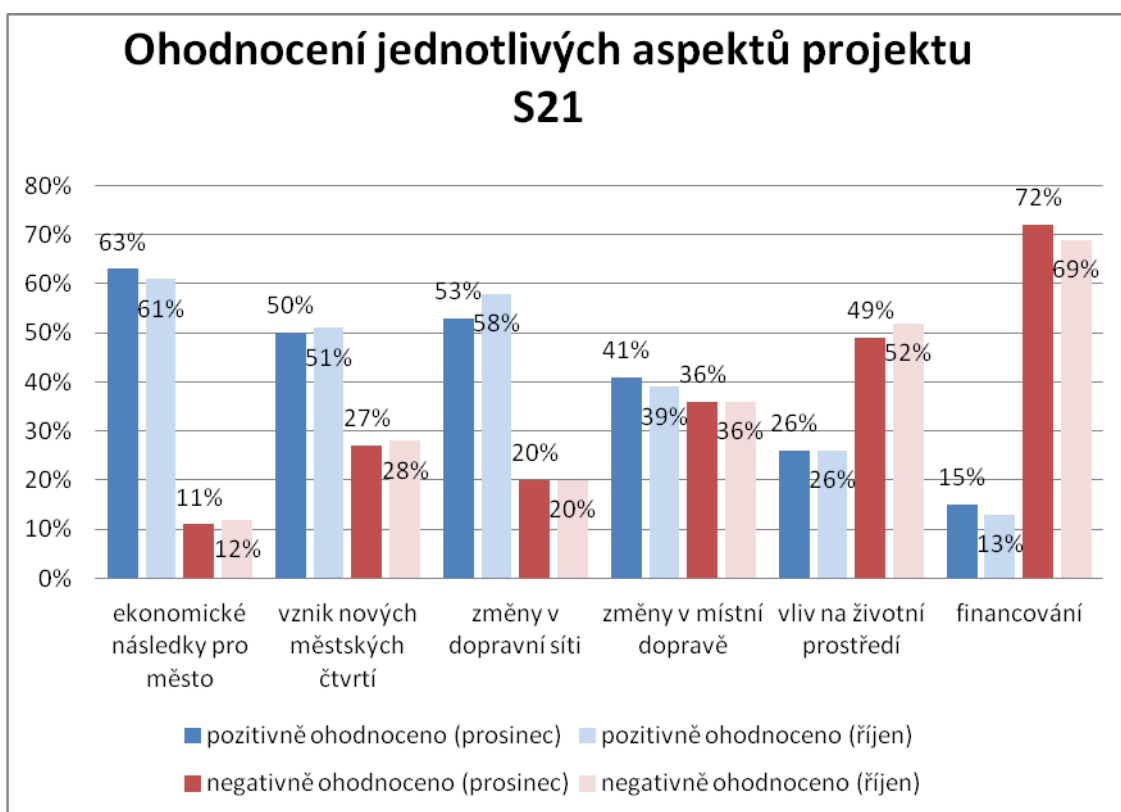
Příloha č. 14: Ohodnocení výsledku smířčích rozhovorů (graf)

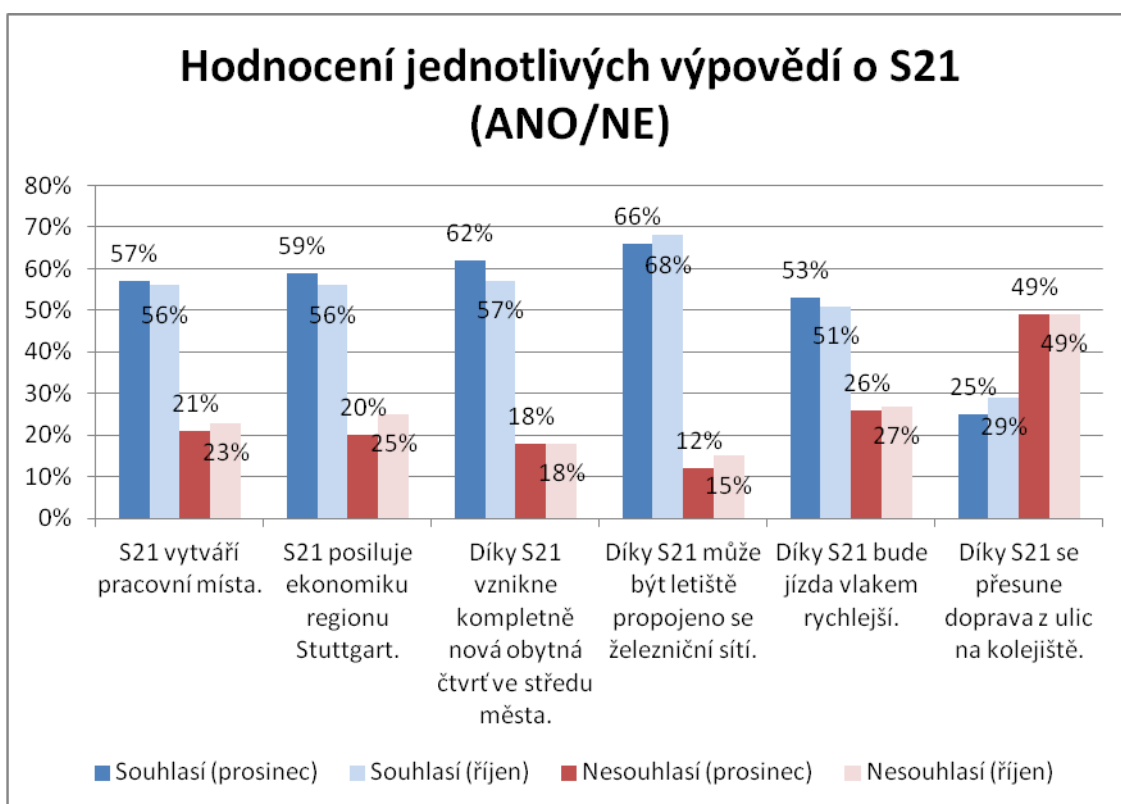
zdroj: Frank Brettschneider, „Die "Schlichtung" zu "Stuttgart 21" - Wahrnehmungen und Bewertungen durch die Bevölkerung“, in *Stuttgart 21: Ein Großprojekt zwischen Protest und Akzeptanz*, ed. Frank Brettschneider, Wolfgang Schuster et al. (Wiesbaden: Springer VS, 2013).

Jak už bylo ve výše uvedené kapitole naznačeno, smířčím rozhovorům se vzhledem k jejich době konání nepovedlo razantně ovlivnit názor lidí. Níže uvedené grafy příloh č. 15, 16 a 17, jejichž výsledky zpracovala opět univerzita Hohenheim v rámci svého výzkumu, uvádějí jednotlivé body projektu, které dotazující hodnotí pozitivně nebo negativně. Dále uvádějí různé výpovědi o projektu Stuttgart 21 a souhlas či nesouhlas dotázaných s danou výpovědí. Dotazy byly opět provedeny v říjnu a v prosinci 2010, tedy před a po smířčích rozhovorech. Z velkého množství výpovědí o S21 byly pro tuto bakalářskou práci vybrány ty, které se zabývají hlavními spory, nebo se u nich prokázala větší změna názoru. Procenta, která chybějí do celkových 100%, jsou ti dotázaní, kteří hodnotili danou výpověď nebo jednotlivé body projektu částečně pozitivně, částečně negativně a z malé části zakroužkovali odpověď „nevím“.

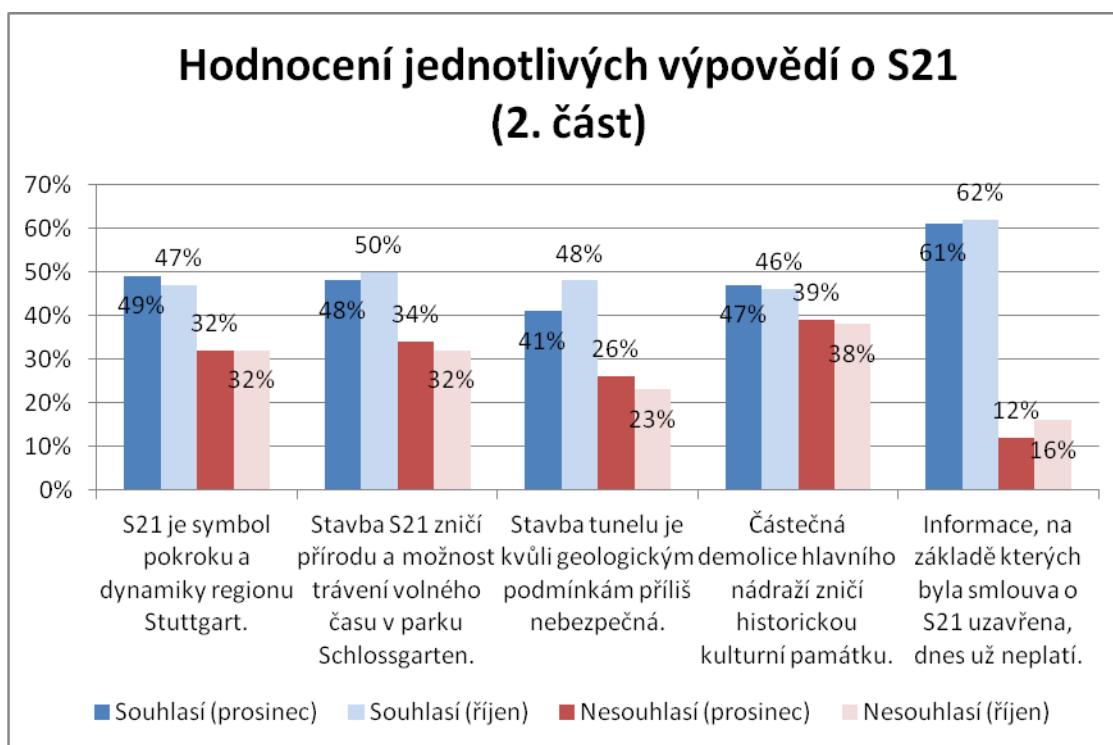
Příloha č. 15: Ohodnocení jednotlivých aspektů projektu S21 (graf)

Příloha č. 16: Hodnocení jednotlivých výpovědí o S21 (graf)

Příloha č. 17: Hodnocení jednotlivých výpovědí o S21 (graf)

zdroj k přílohám č. 15, 16, 17: Frank Brettschneider, „Die "Schlichtung" zu "Stuttgart 21" - Wahrnehmungen und Bewertungen durch die Bevölkerung“, in *Stuttgart 21: Ein Großprojekt zwischen Protest und Akzeptanz*, ed. Frank Brettschneider, Wolfgang Schuster et al. (Wiesbaden: Springer VS, 2013).

Jak můžeme z grafů dobře zpozorovat, mínění lidí se po smírčích rozhovorech opravdu rapidně nezměnilo. Důvodem je nejspíš již zmíněná pozdní doba konání rozhovorů. Největším problémem opět zůstává financování, které bylo po smírčích rozhovorech z 72% negativně ohodnoceno, životní prostředí s 49% negativního ohodnocení i změny v místní dopravě s 36% negativního ohodnocení či poškození historické budovy nádraží.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Brettschneider, „Die Schlichtung zu Stuttgart 21“, 203.

4. Volby do zemského sněmu Bádenska-Württemberska v roce 2011

4.1 Volby a Stuttgart 21

Tato kapitola věnovaná volbám do zemského sněmu Bádenska-Württemberska se bude zabývat vlivem projektu Stuttgart 21 na výsledky těchto voleb. Stěžejními otázkami jsou: Čím se odlišují výsledky těchto voleb od předchozích volebních roků? Co způsobuje tyto odlišnosti? Podílel se projekt Stuttgart 21 na změně volebních výsledků? Do jaké míry bylo volební téma Stuttgart 21 rozhodující pro voliče?

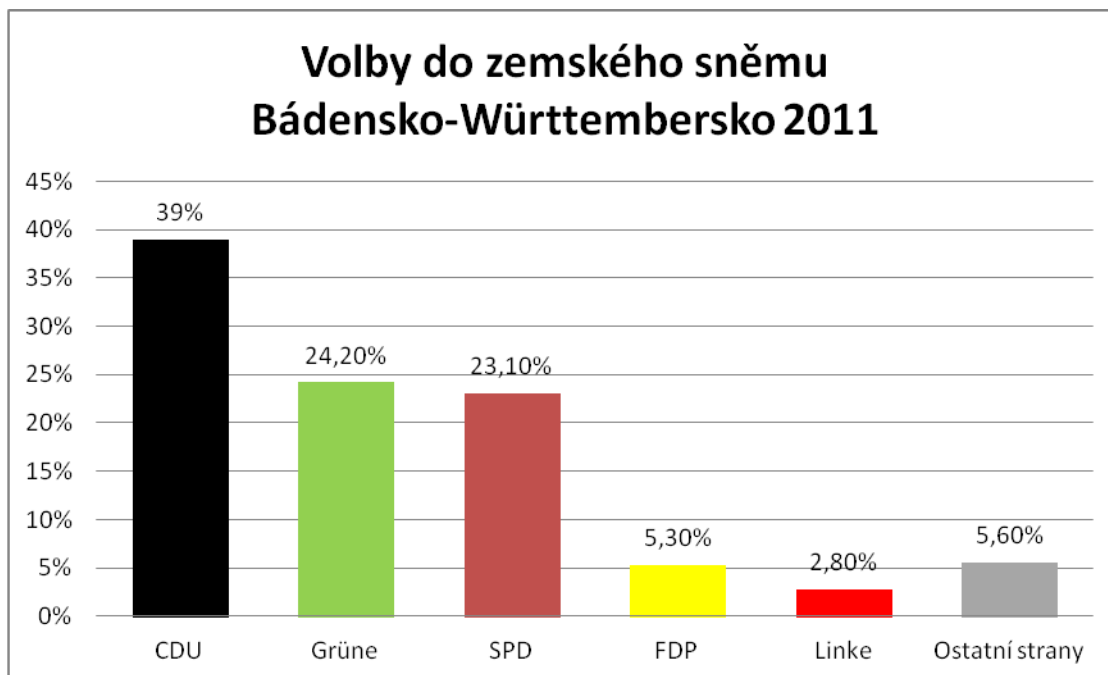
Rok 2011 byl pro obyvatele Bádenska-Württemberska rozhodující. V tomto roce je čekaly 27. března volby do zemského sněmu a následně 27. listopadu referendum o finančním podílu města Stuttgart i nadále na projektu Stuttgart 21. Po volbách do zemského sněmu se dostala do vlády koalice strany Die Grünen/Bündnis 90 a SPD, čímž přerušila 58 let trvající dominanci strany CDU v této spolkové zemi.¹⁰⁵

Křesťansko-demokratická strana CDU sice tyto volby vyhrála se 39% (o 5,2% méně než v roce 2006), bohužel tento výsledek nestačil na sestavení koalice. Jako druhá skončila strana zelených Die Grünen s 24,2% (o 12,5% více hlasů než v roce 2006), za ní těsně sociální demokraté SPD 23,1% (o 2,1% méně než v roce 2006). Pro liberální stranu FDP nebyly tyto volby úspěšné, získala pouze 5,3%, což je polovina hlasů získaných při posledních volbách v roce 2006 (10,7%). Levicová strana LINKE získala 2,8% (o 0,2% méně než v roce 2006).¹⁰⁶

¹⁰⁵ Frank Brettschneider, Thomas Schwarz, „Stuttgart 21“, die baden-württembergische Landtagswahl und die Volksabstimmung 2011“, in *Stuttgart 21: Ein Großprojekt zwischen Protest und Akzeptanz*, ed. Frank Brettschneider, Wolfgang Schuster et al. (Wiesbaden: Springer VS, 2013), 262.

¹⁰⁶ Oficiální stránky Statistického úřadu Bádenska-Württemberska, http://www.statistik-bw.de/wahlen/Landtagswahl_2011/Grafiken/home.asp?1 (staženo 15. 4. 2014).

Příloha č. 18: Volby do zemského sněmu Bádensko-Württembersko 2011 (graf)

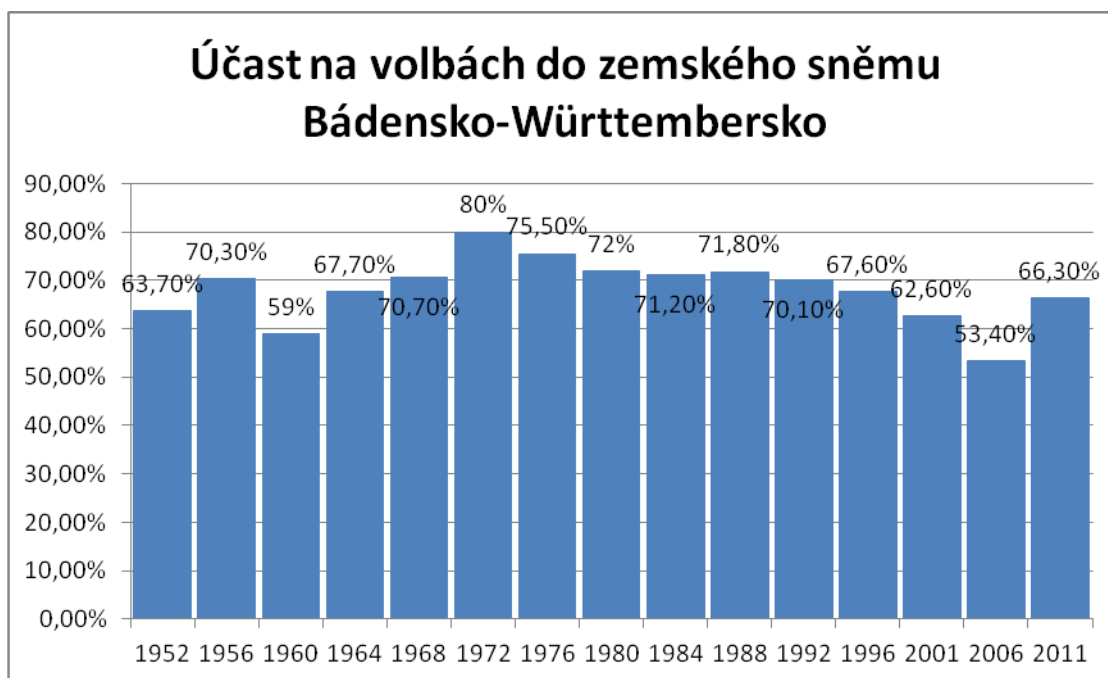
zdroj: Oficiální stránky Statistického úřadu Bádenska-Württemberska, http://www.statistik-bw.de/wahlen/Landtagswahl_2011/Grafiken/home.asp?1 (staženo 15. 4. 2014).

Určitou odchylku lze zpozorovat i v účasti voličů na volbách do zemského sněmu. V roce 2011 se zúčastnilo 66,3% voličů, což lze považovat za mírný obrat. V předchozích volbách v roce 2006 totiž k volbám přišlo jen 53,4%.¹⁰⁷ Vezmeme-li ale v úvahu i volby v předchozích letech, je hodnota 66,3% jen průměrná (viz graf přílohy č. 19). V podobném duchu se nese i účast v hlavním zemském městě Stuttgart, kde k volbám přišlo 73,1% voličů. V předchozích volbách v roce 2006 se účastnilo jen 57%.¹⁰⁸ Vezmeme-li ale v potaz i volby v předchozích letech, je hodnota 73,1% jen nepatrně nadprůměrná.

¹⁰⁷ Oficiální stránky Statistického úřadu Bádenska-Württemberska, <http://www.stala.bwl.de/Wahlen/Landesdaten/Landtagswahlen/LRLTW.asp> (staženo 15. 4. 2014).

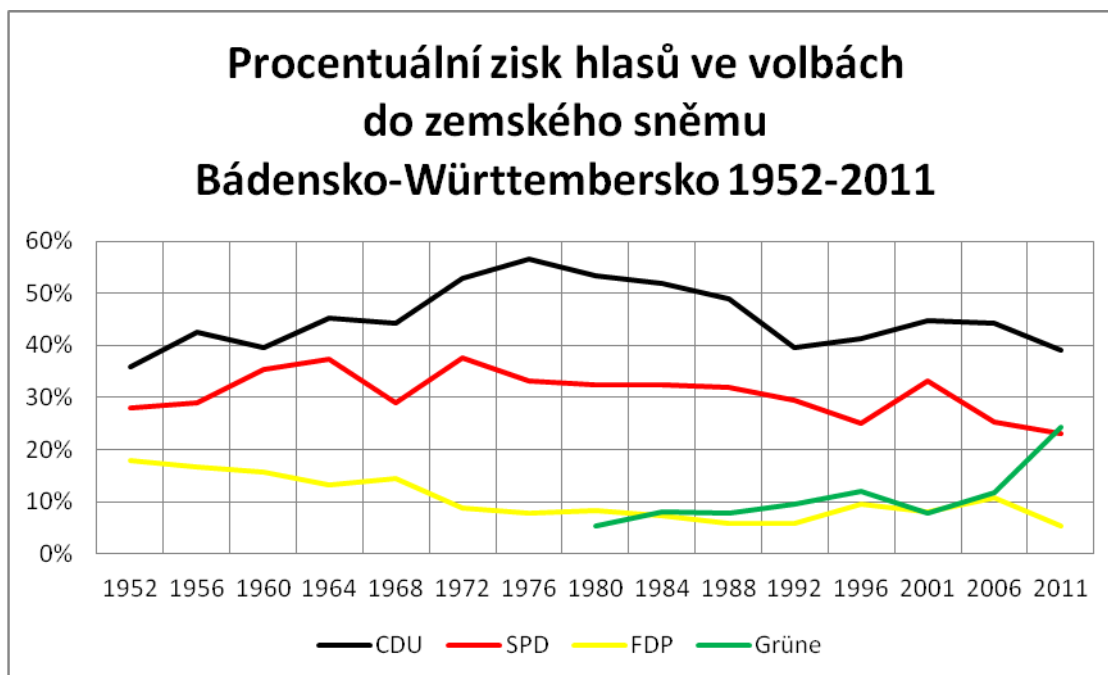
¹⁰⁸ Oficiální stránky Statistického úřadu Bádenska-Württemberska, http://www.statistik-bw.de/wahlen/Landtagswahl_2011/alleWahlkr.asp (staženo 15. 4. 2014).

Příloha č. 19: Účast na volbách do zemského sněmu Bádensko-Württembersko (graf)

zdroj: Zentrale für politische Bildung http://www.landtagswahl-bw.de/landtagswahlen_1952-2006.html (staženo 17. 4.2014)

Příloha č. 20: Procentuální zisk hlasů ve volbách do zemského sněmu Bádenska-Württemberska v období 1952-2011 (graf)

zdroj: Zentrale für politische Bildung http://www.landtagswahl-bw.de/landtagswahlen_1952-2006.html (staženo 17.4. 2014)

Aby politická strana dosáhla vítězství ve volbách, musí dosáhnout dva cíle: udržet si své kmenové voliče a přesvědčit nerozhodné a přeletující voliče právě pro volbu své strany. Druhý typ voličů se většinou rozhoduje až pár dní před volbami. Hlavně pro tyto voliče, ale i pro kmenové voliče, jsou stěžejní pro jejich rozhodnutí témata dané politické strany. Těmto tématům pak většinou udává směr politický lídr dané strany, což mnohonásobně platí v politice na zemské úrovni. Voliči pak hodnotí politické strany a jejich lídry podle témat, které se řeší na veřejnosti.¹⁰⁹

Před zemskými volbami v Bádensku-Württembersku v roce 2011 byly dlouhodobě hlavními tématy vzdělání, energetika, životní prostředí a hospodářská politika. Jenže atomová katastrofa ve Fukušimě tento stav rapidně změnila. Po této události se do popředí dostala atomová energie, což znamenalo pro CDU ztrátu na popularitě, protože před touto katastrofou se vyslovila pro prodloužení doby funkčnosti jaderných elektráren v Německu. Naopak strana zelených Die Grünen, jakožto kritik jaderné energie, z této události doslova profitovala. V této chvíli pak konzervativní témata jako vzdělání či hospodářství, ve kterých CDU vynikala, zůstala ve stínu jaderné energie.¹¹⁰

Již z výše uvedených informací začíná být zřejmé, že nejen projekt Stuttgart 21 bude jedním z aktérů při ovlivňování volebních výsledků. Ovšem do jaké míry byl Stuttgart 21 stěžejním tématem, je poměrně složité určit. K dispozici jsou totiž různé výsledky průzkumů. Společnost *Infratest* prováděla výzkum důležitosti jednotlivých volebních témat pro voliče, který se konal těsně před volbami v březnu 2011 a zařadil projekt Stuttgart 21 na poslední místo s 56%. Před ním se umístily podle důležitosti: 1. vzdělání (91%), 2. energetika a životní prostředí (88%), 3. hospodářská politika (86%), 4. rodina a péče o děti (84%).¹¹¹ Dle průzkumu organizace *Forschungsgruppe Wahlen* provedeného též v roce 2011 se Stuttgart 21 umístil na druhém místě s 29 %. Před ním se umístila jen atomová energie s 41%, za ním vzdělání s 22%.¹¹²

Význam tématu Stuttgart 21 při rozhodování voličů může být ovlivněn i tím, jak lidé k projektu přistupují v různých lokalitách Bádenska-Württemberska či samotného Stuttgartu. Samozřejmě bude mít toto téma jiný význam pro voliče, který bude ovlivněn

¹⁰⁹ Brettschneider, Schwarz, „Landtagswahlen und Volksabstimmung 2011“, 263-264.

¹¹⁰ *Ibid.*, 265.

¹¹¹ Průzkum: Důležitost jednotlivých volebních témat, Oficiální stránky Infratest, <http://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundeslaender/baden-wuerttemberg/laendertrend/2011/maerz/> (staženo 16. 4. 2014).

stavební či dopravní změnou, než pro voliče, kterého se stavební či dopravní změna přímo nebude týkat.¹¹³

Závěrem těchto dvou průzkumů je tedy to, že Stuttgart 21 jistě hraje důležitou roli při rozhodování voličů, není ovšem hlavním bodem. Tím se stala atomová energie. Projekt Stuttgart 21 tedy pomohl straně zelených Die Grünen k zisku nerozhodných voličů pocházejících hlavně z oblastí stavby, tedy hlavně ze Stuttgartu.¹¹⁴

4.2 Nová vláda a Stuttgart 21

Vznikem koalice Die Grünen a SPD se však názorové rozdíly na projekt Stuttgart 21 úplně nevyřešily. Die Grünen aktivně odmítají stavbu projektu Stuttgart 21¹¹⁵, zatímco sociální demokraté SPD už projekt podporují a navrhují, aby se situace řešila referendem.¹¹⁶ Čekal je tedy nelehký úkol – zformulovat postavení nové zeleno-červené koalice k projektu Stuttgart 21.

V koaliční smlouvě podepsané 9. května 2011 je nakonec problematický projekt Stuttgart 21 vyřešen takto:

„Rozepře kolem Stuttgartu 21 rozdělují naši zemi. Také každý z koaličních partnerů zastupuje jiný názor ohledně projektu. Bündnis 90/Die Grünen odmítají projekt 21, SPD ho chtějí zrealizovat. Přes spory o projekt Stuttgart 21 stojí celá zemská vláda za projektem Neubaustrecke Wendlingen-Ulm. [...] Obě politické strany jsou pro referendum k projektu Stuttgart 21, obyvatelé rozhodnou. V této souvislosti očekáváme od Deutsche Bahn AG, že prodlouží pozastavení stavby a že neučiní žádná nová rozhodnutí, dokud nebudou známy výsledky referenda.

Zemská vláda dohlédne na transparentnost premis a výsledků Stresstestu. Po ukončení Stresstestu a vyhodnocení výsledku bude vláda od Deutsche Bahn AG požadovat zaktualizovaný rozpočet, který bude prověřovat. [...] Pokud rozpočet projektu Stuttgart 21 překročí rozpočet, který byl stanoven ve Stresstestu a ve výsledku smírčích rozhovorů (4,5 miliard euro), nebude se spolková země podílet na těchto finančních převisech. [...]

Po dokončení Stresstestu a po zaktualizování rozpočtu, bude co nejdříve (nejlépe do půlky října 2011) zorganizováno referendum o projektu Stuttgart 21. Obsahem

¹¹² Brettschneider, Schwarz, „Landtagswahlen und Volksabstimmung 2011“, 265.

¹¹³ Ibid., 266.

¹¹⁴ Ibid. 271.

¹¹⁵ Volební program politické strany Die Grünen 2011, oficiální stránky Die Grünen, <http://www.gruene-bw.de/wahl/programm.html> (staženo 16. 4. 2014).

tohoto referenda bude zákon o jednostranné výpovědi smluvních povinností spolkové země Bádensko-Württembersko v rámci projektu Stuttgart 21 (výstupní zákon). Součástí tohoto návrhu zákona je také, jak vysoké finanční náklady pro zemi způsobí toto odstoupení.

Cíl referenda je dospět k závěrečnému smířlivému výsledku. [...] Referendum bude provedeno dle čl. 60 zemské ústavy.¹¹⁷

5. Referendum 27. listopadu 2011

Navrhované referendum se opravdu konalo, byť se nestihlo zorganizovat do půlky října 2011, jak bylo uvedeno v koaliční smlouvě. Referendum se konalo 27. listopadu 2011 a stalo se tak vůbec prvním referendem v Bádensku-Württembersku, které nebylo pořádáno z přímé žádosti obyvatelstva, ale podle čl. 60 zemské ústavy. Dle tohoto článku může zemská vláda a zemský sněm na základě usneseného nebo odmítnutého návrhu zákona uspořádat referendum (pokud to z jedné třetiny navrhne zemský sněm).¹¹⁸

V tomto referendu mělo možnost hlasovat 7,6 milionů obyvatel Bádenska-Württemberska, z toho se referenda účastnilo 48,3%. Tato účast je poměrně vysoká v porovnání s ostatními referendy konanými v Německu po roce 2008 (viz tabulka přílohy č. 21). Velký zájem byl ale očekáván. V samotném Stuttgartu byla samozřejmě účast ještě vyšší (67,8%) než průměrná účast v celé spolkové zemi.¹¹⁹ Nejvyšší však byla ve městě Leinfelden-Echterdingen (67,9%).¹²⁰ Vysoká účast na referendu v tomto městě také není překvapující, protože se zde nachází letiště Stuttgart. Jsou zde tedy plánované velké železniční změny. Nejnižší účast byla zjištěna ve městě Lahr (30,3%),¹²¹ což je menší město nacházející se u hranic s Francií, tudíž se ho projekt Stuttgart 21 územně netýká.

¹¹⁶ Volební program politické strany SPD 2011-2016, oficiální stránky SPD, <http://www.warumspd.de/regierungsprogramm.pdf> (staženo 16. 4. 2014).

¹¹⁷ Koaliční smlouva Die Grünen-SPD 2011, oficiální stránky spolkové zem Bádensko-Württembersko, <http://www.baden-wuerttemberg.de/fileadmin/redaktion/dateien/PDF/Koalitionsvertrag-web.pdf> (staženo 16. 4. 2014).

¹¹⁸ Brettschneider, Schwarz, „Landtagswahlen und Volksabstimmung 2011“, 273.

¹¹⁹ Ibid., 282.

¹²⁰ Ibid., 283.

¹²¹ Ibid., 283.

Příloha č. 21: Účast na referendech v Německu po roce 2008 (tabulka)

Referendum	Procentuální účast
2008 Berlín: letiště Tempelhof	36,1%
2009 Berlín: „Pro Reli“	29,2%
2010 Bavorsko: obrana nekuřáků	37,7%
2010 Hamburg: školní reforma	39,3%
2011 Bádensko-Württembersko: Stuttgart 21	48,3%

zdroj: Frank Brettschneider, Thomas Schwarz, „Stuttgart 21“, die baden-württembergische Landtagswahl und die Volksabstimmung 2011“, in *Stuttgart 21: Ein Großprojekt zwischen Protest und Akzeptanz*, ed. Frank Brettschneider, Wolfgang Schuster et al. (Wiesbaden: Springer VS, 2013), 282.

Účast na referendu přímo ve městě Stuttgart byla ovlivněna polohou stavebních ploch projektu Stuttgart 21, v podstatě podobně jako v rámci spolkové země, jen markantněji. V oblastech s vyšší mírou účasti byla hlasovací kvóta o cca 23% vyšší než v oblastech s nejnižší účastí.¹²² Větší zastoupení odpovědi „ano“ v oblastech tratí projektu S21 lze vidět v mapě č. 8 v příloze.

Na otázku „Souhlasíte s návrhem ‘zákonu o odstoupení od finančních povinností vyplývajících z dohody o železničním projektu Stuttgart 21’?“ odpovědělo 58,9 % hlasujících v Bádensku-Württembersku „Ne“, čímž byl tento návrh zákona odmítnut. Tím pádem obyvatelé potvrdili pokračování výstavby projektu Stuttgart 21. S návrhem zákona o odstoupení souhlasilo 41,1% hlasujících.¹²³ Ze 44 krajů pouze sedm souhlasilo s návrhem tohoto zákona: Freiburg 66,5%, Heidelberg 58%, Mannheim 57,2%, Emmendingen 54,9%, Lörrach a Karlsruhe 53,6%, Breisgau-Hochschwarzwald 51,5%.¹²⁴

Rozdíly v hlasování v krajích jsou poměrně vysoké. V těchto 44 krajích se odpověď „Ne“ pohybovala procentuálně od 33% (Freiburg) do 77% (Alb-Donau-Kreis). K tomuto výsledku mohly vést podle Brettschneidera a Schwarze nejspíš tyto dva

¹²² Brettschneider, Schwarz, „Landtagswahlen und Volksabstimmung 2011“, 284.

¹²³ Údaje k referendu 2011, Statistický úřad Bádenska-Württemberska http://www.statistik-bw.de/wahlen/Volksabstimmung_2011/Grafiken/home.asp?01 (staženo 16. 4. 2014).

¹²⁴ Údaje k referendu 2011, Statistický úřad BW http://www.statistik-bw.de/wahlen/Volksabstimmung_2011/Grafiken/home.asp?02 (staženo 16. 4. 2014).

faktory: tradiční stranickopolitická orientace měst popř. krajů; užitek nebo škody způsobené jednotlivým městům nebo krajům důsledkem stavebních úprav v rámci projektu.¹²⁵

Také ve Stuttgartu byl tzv. „výstupní zákon“ z 52,9% odmítnut. Stejně jako v celé spolkové zemi jsou i ve Stuttgartu patrné velké rozdíly v hlasování. Ve všech 18 okrscích na okraji města byl zákon většinově odmítnut. Naopak v okresech nacházejících se v centru byl zákon většinově přijat.¹²⁶

Zaměříme-li se na hlasování obyvatel Stuttgartu dle příslušnosti k politické straně, lze zjistit, že nejvíce odmítali tento „výstupní zákon“ voliči CDU (58,4%) a voliči SPD (56,1%). Následovali voliči FDP s 54,1% a voliči LINKE s 52,4%. Jako jediní tento zákon podporovali voliči strany zelených Die Grünen s 53,1%¹²⁷ (viz tabulka přílohy č. 22).

Příloha č. 22: Výsledky referenda 2011 ve Stuttgartu dle příslušnosti k politické straně (tabulka)

	ANO	NE	Účast na hlasování
Stuttgart obecně	47,1%	52,9%	67,8%
Voliči CDU	41,6%	58,4%	67,8%
Voliči SPD	43,9%	56,1%	61,1%
Voliči FDP	45,9%	54,1%	76,3%
Voliči LINKE	47,6%	52,4%	59,7%
Voliči Die Grünen	53,1%	46,9%	70,8%

zdroj: Frank Brettschneider, Thomas Schwarz, „Stuttgart 21“, die baden-württembergische Landtagswahl und die Volksabstimmung 2011“, in *Stuttgart 21: Ein Großprojekt zwischen Protest und Akzeptanz*, ed. Frank Brettschneider, Wolfgang Schuster et al. (Wiesbaden: Springer VS, 2013), 292.

¹²⁵ Brettschneider, Schwarz, „Landtagswahlen und Volksabstimmung 2011“, 289.

¹²⁶ Ibid., 291.

¹²⁷ Ibid., 291-292.

5.1 Průběh referenda a ovlivnění situace okolo Stuttgartu 21

Aby obyvatelé Bádenska-Württemberska byli dobře obeznámeni s informacemi týkajícími se projektu Stuttgart 21 a samotného referenda, rozeslala spolková země do každé domácnosti hlasovací sešit. V této příručce se nacházelo deset základních argumentů pro projekt Stuttgart 21 a deset argumentů proti. Dále spolková země zprovoznila webové stránky www.bw-stimmt-ab.de, kde byly dostupné veškeré informace o rozdílných názorech koaličních stran. Sám předseda vlády Kretschmann (Die Grünen) spolu s ministrem financí Schmidem (SPD) ponoukali obyvatelé k účasti na referendu.¹²⁸

Odpůrci projektu Stuttgart 21 a spolek *Mehr Demokratie e. V.* kritizovali hlavně chování primátora Stuttgartu Wolfganga Schustera (CDU), který se snažil výsledky referenda ovlivnit dopisem zaslaným do každé stuttgartské domácnosti. Dále se kritice nevyhnul ani spolek *Region Stuttgart*, který rozesílal brožury argumentující pro Stuttgart 21 a vylepoval plakáty v místních dopravních službách. Do „kampaně“ se zapojili i civilní občané, jak příznivci, tak kritici projektu v čele s organizacemi.¹²⁹

Splnilo však referendum očekávání politiků? Tedy uklidnit situaci okolo projektu a ukázat, že obyvatelé Bádenska-Württemberska přeci jen mají možnost se podílet na důležitých rozhodnutích v jejich zemi? Pokud ano, bude tento stav dlouhodobější?

Tyto otázky lze zodpovědět na základě průzkumu Thorstena Faase a Johannese N. Blumenberga, kteří se dotazovali 3 150 totožných lidí po dobu od konce roku 2010 do srpna 2012. V průběhu těchto let bylo provedeno deset kol průzkumu se stejnými dotazy, aby bylo možno na základě těchto otázek určit změny názorů obyvatel.¹³⁰

Jedna z otázek tohoto průzkumu se zabývala důležitostí projektu v průběhu let. Otázka zněla: „Jaké politické téma je, podle vašeho názoru, v současnosti nejdůležitější v Bádensku-Württembersku?“ Křivka důležitosti nebyla samozřejmě po celé dva roky konstantní. Ukazuje poměrně velké výkyvy, které souvisí vždy s nějakou událostí, např. s volbami či referendem. Zpočátku průzkumu, tedy po „Černém čtvrtku“ v roce 2010, nabyla důležitost projektu nejvyšších hodnot (40% označilo Stuttgart 21 za

¹²⁸ Brettschneider, Schwarz, „Landtagswahlen und Volksabstimmung 2011“, 274.

¹²⁹ *Ibid.*, 276.

¹³⁰ Thorsten Faas, Johannes N. Blumenberg, „Jenseits der Volksabstimmung: Einstellungen zu "Stuttgart 21" und zur Demokratie in Baden-Württemberg, 2010-2012“, in *Stuttgart 21: Ein Großprojekt zwischen Protest und Akzeptanz*, ed. Frank Brettschneider, Wolfgang Schuster et al. (Wiesbaden: Springer VS, 2013), 301.

nejdůležitější téma). Krátce před volbami téma Stuttgart 21 překvapivě ztratilo na své důležitosti, což nejspíš zavinila událost ve Fukušimě a s ní přicházející téma atomové energie. Před referendem v listopadu 2011 se podle průzkumu toto téma stalo opět jedním z nejdůležitějších v Bádensku-Württembersku. 30% dotázaných zvolilo téma Stuttgart 21 jako nejdůležitější. Bezprostředně po referendu popularita Stuttgartu 21 klesá a tento trend vydržel až do posledního kola průzkumu, tedy do srpna 2012.¹³¹

Dalším důležitým bodem průzkumu byly emoce, které v případě Stuttgartu 21 hrály důležitou roli. V této části průzkumu měli dotazovaní určit, do jaké míry v nich projekt Stuttgart 21 vzbuzuje negativní či pozitivní emoce.

Na straně odpůrců projektu samozřejmě po celou dobu průzkumu převažovaly negativní emoce, po „Černém čtvrtku“ v extrémně vysokých hodnotách. Pozitivní emoce u kritiků projektu nehrály skoro žádnou roli. U příznivců projektu by se dalo předpokládat, že budou naopak pozitivní emoce rapidně převažovat. Pozitivní emoce sice mírně převažovaly, ale pohybovaly se v podobných hodnotách jako negativní emoce. V průběhu průzkumu bylo možné zpozorovat, že negativní emoce odpůrců klesají až do listopadu 2011, tedy do referenda. Po referendu opět stoupají s velkou pravděpodobností kvůli výsledkům referenda. Zatímco u příznivců setrvávají emoce relativně ve stejných hodnotách.¹³²

Z těchto fakt lze tedy vyvodit, že referendum do jisté míry opravdu splnilo očekávání a uklidnilo situaci okolo projektu. Průzkum Faase a Blumenberga ukázal, že obyvatelé Bádenska-Württemberska rozhodně nejsou s demokracií v jejich zemi extrémně nespokojeni. Jejich spokojenost/nespokojenost se pohybuje v průměrných hodnotách. Dále lze zpozorovat, že většina obyvatel není pro více přímé demokracie. Přímou demokracii většinou zastávají hlavně přední kritici projektu, kteří jsou se svými názory v popředí. Proto se lze v některých mediích dočíst, že obyvatelé jsou pro více přímé demokracie. Přesto se ale jeden z kroků přímé demokracie, referendum, vyplatilo použít. Referendum ukázalo obyvatelstvu, že jde v této zemi hlavně o jejich názor a dokázalo tím uklidnit situaci okolo projektu.¹³³ Lze tedy tvrdit, že uklidnění situace vydrželo až do současnosti, tedy do roku 2014. Tento úsudek potvrzuje fakt, že po roce 2011 se už nekonaly žádné velké protesty (ty malé jako např. „pondělní demonstrace“

¹³¹ Faas, Blumenberg, „Jenseits der Volksabstimmung“, 305-306.

¹³² Ibid., 307-308.

¹³³ Ibid., 315.

však stále trvají) a ani celoněmecká média se tímto projektem a děním okolo něj častěji nezabývají.

Závěr

Na základě četných diskuzí o projektu Stuttgart 21, které probíhaly nejen v médiích, lze uvažovat o tom, že protesty kolem projektu jsou opravdu něčím novým, něčím, co zapříčiní nástup nového typu demokracie, která bude více založena na hodnotách přímé demokracie. Z této bakalářské práce vyplynulo, že o tento obraz se postarala mimo jiné i média. Nelze tvrdit, že by byla situace okolo projektu normální či běžná, určitě vykazuje mnoho odlišností. Události okolo projektu jistě přispěly určitým způsobem k posunu komunikace mezi spolkovou zemí a občany.

Neboť samotným důvodem, proč došlo k této vyostřené situaci, je právě komunikace. Přesto, že se politici a úředníci ohrazují tím, že včas a dostatečně komunikovali s obyvateli a že se obyvatelé včas mohli dozvědět veškeré informace o projektu, nebyla z jejich strany komunikace dostatečná. Je samozřejmé, že se nikdy nedá docílit úplné spokojenosti všech obyvatel, ale přeci jen mohla být větší snahou ze strany politiků tato situace zmírněna.

Vláda začala situaci adekvátně řešit až po vyhocení během „Černého čtvrtku“ v roce 2010 a to pomocí urovnání, tedy smířčích rozhovorů. Tento krok lze považovat za velmi přínosný, bohužel však pozdě učiněný. Sice se povedlo díky smířčím rozhovorům přenést tento emoční spor znovu na faktickou rovinu, kdyby však tento krok byl podniknut dříve, mohl mít ještě hmatatelnější výsledky. Dalším smířlivým krokem vlády se pak stalo referendum v listopadu 2011. Občané byli dotázáni, zda „souhlasí s návrhem 'zákona o odstoupení od finančních povinností vyplývajících z dohody o železničním projektu Stuttgart 21'““. Toto referendum, jeden z kroků přímé demokracie, mělo být tečkou za všemi nesváry okolo projektu. Občané si měli zvolit, zda chtějí, aby projekt byl dokončen či ne. Jak kritici projektu, tak příznivci slíbili, že výsledek referenda budou ctít. Když ale výsledek referenda znamenal pokračování stavby, ne všichni odpůrci projektu tento slib dodrželi. Dodnes trvají např. pravidelné pondělní demonstrace u hlavního nádraží Stuttgartu a další různé akce. Přesto se situace po referendu znatelně uklidnila.

Projekt Stuttgart 21 lze tedy vnímat jako vhodný odstrašující příklad špatné komunikace mezi těmi „nahore“ a těmi „dole“. Přesto, že vláda i město Stuttgart provedlo poměrně mnoho komunikačních kroků (dokonce v historické věži budovy

hlavního nádraží zorganizovalo interaktivní naučnou výstavu o projektu Stuttgart 21), nestačily tyto kroky k zamezení vyhocení událostí. Že lze podobný projekt postavit i bez velkých demonstrací dokazuje například hlavní nádraží ve Vídni. Tady došlo také k poměrně velkým přestavbám v centru města a povedlo se přesto vyvarovat větším konfliktům s obyvateli, což ale podpořila i rychlá jednání ohledně projektu. Stavba byla v prosinci 2006 odsouhlasena a v červnu 2007 byla započata.¹³⁴ U projektu Stuttgart 21 mezi těmito dvěma kroky uběhlo téměř 16 let.

Projekt sehrál poměrně důležitou roli nejen v komunikaci mezi politiky a obyvateli v Bádensku-Württembersku, ale do jisté míry ovlivnil i politický vývoj v této spolkové zemi. Znatelný vliv lze zpozorovat při volbách do zemského sněmu konaných v březnu 2011. Kvůli havárii ve Fukušimě, následným zařazením tématu atomové energie mezi hlavní volební témata a také nepřehlédnutelným příspěvkem událostí okolo projektu Stuttgart 21, došlo v Bádensku-Württembersku k velkým politickým změnám. Po téměř šedesáti letech převahy křesťanských demokratů CDU v této spolkové zemi, byla po volbách do zemského sněmu v roce 2011 vytvořena koalice stran Die Grünen a SPD s předsedou vlády Kretschmannem (Die Grünen) v čele. Strana zelených tedy v Bádensku-Württembersku zažívá nevídaný vzestup. Ten potvrzují i volby primátora Stuttgartu v roce 2012, které vyhrál politik strany Die Grünen Fritz Kuhn. Je tedy až neuvěřitelné, do jaké míry se může infrastrukturní projekt jako Stuttgart 21 podílet na politických změnách. K takovéto situaci by např. v České republice zatím nedošlo, což je nejspíš způsobeno pozdějším nástupem demokratického systému a tedy i jeho pozdějším vývojem.

V Německu, i obecně v západních demokraciích, totiž dnes dochází k jistému posunu tamější demokracie. Novým trendem začíná být volání po větší participaci obyvatelstva na politických rozhodnutích, který vzrostl z nedůvěry k demokratickým a politickým institucím. Tato nedůvěra a propast mezi politickou sférou a obyvatelstvem vzniká, dle německé političky Süßmuth, kvůli navyšující se mobilitě obyvatel a tím pádem navyšující se individualitě každého občana. Dalším faktorem může být i měnící se komunikace, která se díky digitalizaci čím dál více urychluje.¹³⁵

¹³⁴ „Zeitplanung“, oficiální stránky projektu hlavního nádraží ve Vídni, <http://www.hauptbahnhof-wien.at/de/Planungen/Zeitplan/index.jsp> (staženo 1. 5. 2014).

¹³⁵ Rita Süßmuth, „Demokratie: Mangelt es an Offenheit und Bürgerbeteiligung?“, oficiální stránky institutu Bundeszentrale für politische Bildung, <http://www.bpb.de/apuz/59703/demokratie-mangelt-es-an-offenheit-und-buergerbeteiligung-essay?p=all> (staženo 1. 5. 2014).

Zda však prvky přímé demokracie pomohou vyřešit tuto propast mezi politiky a obyvateli není průkazné. Volání po přímé demokracii je sice poměrně hlasité, což potvrzuje i nárůst konaných referend od počátku 90. let (po menší stagnaci v 50. až 80. letech, viz příloha č. 9). Ale podíváme-li se na účast obyvatelstva na různých referendech konaných po roce 2008 (viz kapitola 6), pohybuje se většinou okolo jedné třetiny (výjimkou je zatím referendum o Stuttgartu 21). Toto číslo tedy není úplně přesvědčující o zájmu obyvatelstva na přímé participaci.

Tento trend, tedy poptávka německých občanů po krocích přímé demokracie, potvrzuje právě dění okolo Stuttgartu 21. Tato bakalářská práce došla k závěru, že sice byla nespokojenost obyvatel Bádenska-Württemberska vyburcována samotným projektem Stuttgart 21, následně se ale stalo důležitějším tamější politické jednání. Pokud bude tento trend i nadále pokračovat a obyvatelé budou dávat najevo svoje názory či nespokojenost podobným způsobem jako u projektu Stuttgart 21, jistý posun demokracie Německo nemine, ať už směrem k přímé demokracii nebo k otevřenější a transparentnější formě demokracie.

Summary

Stuttgart 21 is a railway and also city urban project for a design of the new appearance of the main station in Stuttgart trying to solve the local traffic situation throughout the major changes in railway transport. The project came into existence during the 90s already, but it awoke significant interest during the last years, mainly in 2010 and 2011 when the massive protests against the construction of this project started to take place. The construction of this project started in February 2010 and should be finished in 2021. The government began to solve the situation adequately after its escalation during the so called 'Black Thursday' in September 2010, when the big conflict between the protesters against the project Stuttgart 21 and police officers occurred. The government reacted by arranging a settlement through the so called 'dialogs of conciliation'. At these dialogs, which were moderated by the politician Heiner Geißler, supporters and opponents of the project and experts in the area gathered. The 'dialogs of conciliation' succeeded in calming of the situation and in change of the emotional dispute into a factual dispute, but they were held too late. If this conciliatory step had been made sooner, it could have had bigger influence.

Another conciliatory step of the government was the referendum in November 2011. The citizens of Baden-Württemberg were asked, if they agreed with the draft of an act for withdrawal from the financial obligations, which are connected with the project Stuttgart 21. This referendum, as a step of direct democracy, should have concluded the disputes related to the project. The citizens were electing, if the project should continue or not. The critics and also the supporters of the project promised, that they would respect the result of the referendum. But when the result of the referendum meant the continuation of the construction, not all of the critics of this project observed their promise. For example, the so called 'Monday demonstrations' nearby the main station in Stuttgart continued ever since.

The project took important role not only in the communication between politicians and citizens in Baden-Württemberg, but it also influenced the political development in this state. Because of the accident in Fukushima and the nuclear energy election topic and also because of the actions related to the project Stuttgart 21, there have been many political changes. After almost 60 years of the superiority of the CDU party in Baden-Württemberg, the coalition of the 'Die Grünen' party and the SPD party lead by the Prime Minister Kretschmann (Die Grünen) was formed. The 'Die Grünen'

party thus experienced unprecedented expansion in Baden-Württemberg. This was also confirmed by the election of the city mayor in 2012, which the politician Fritz Kuhn of the 'Die Grünen' party won. It is almost unbelievable how such traffic project can impact the political scene.

Today in Germany and also in the west democracies, it has come to a certain motion of the democracies. The calling for higher participation of citizens in political decisions begins to be more considerable. This has also been confirmed by the related to the Stuttgart 21 project itself. This thesis has come to the conclusion that although the dissatisfaction of the citizens of Baden-Württemberg had formerly arisen from the project itself, the political actions took central place of the dissatisfaction in question after that.

Použité zkratky

BUND - *Bund für Umwelt- und Naturschutz*, Spolek pro ochranu životního prostředí a přírody

BW - Bádensko-Württembersko

CDU - *Christlich Demokratische Union*, Křesťanskodemokratická unie

DB AG - *Deutsche Bahn Aktiengesellschaft*, Německé dráhy a.s.

FDP - *Freie Demokratische Partei*, Svobodná demokratická strana

SPD - *Sozialdemokratische Partei Deutschlands*, Sociálnědemokratická strana Německa

SWR - *Südwestrundfunk (Fernsehen)*, Jihozápadní rozhlas (televize)

S21 - Stuttgart 21

TNS-Emnid - *Taylor Nelson Sofres - Erforschung der öffentlichen Meinung, Marktforschung, Nachrichten, Informationen und Dienstleistungen*, Taylor Nelson

Sofres - Průzkum veřejného mínění, průzkum trhu, zprávy, informace a služby

VCD - *Verkehrsclub Deutschland*, Dopravní klub Německa

Použitá literatura:

Primární literatura:

Koaliční smlouva Die Grünen-SPD 2011, oficiální stránky spolkové zem Bádensko-Württembersko, <http://www.baden-wuerttemberg.de/fileadmin/redaktion/dateien/PDF/Koalitionsvertrag-web.pdf> (staženo 16. 4. 2014).

„Neue Dimensionen des Protests? Ergebnisse einer explorativen Studie zu den Protesten gegen Stuttgart 21“, průzkum Göttingenského institutu pro výzkum demokracie (Göttinger Institut für Demokratieforschung), <http://www.demokratie-goettingen.de/content/uploads/2010/11/Neue-Dimensionen-des-Protests.pdf> (staženo 4. 8. 2013).

„Schlichtungsverfahren zu Stuttgart 21“, protokol ze smírčích rozhovorů ze dne 30. 11. 2010, <http://schlichtungs21.de/fileadmin/schlichtungs21/Redaktion/pdf/101130/2010-11-30%20Wortprotokoll.pdf>, (staženo 4. 8. 2013).

Volební program politické strany Die Grünen 2011, oficiální stránky Die Grünen, <http://www.gruene-bw.de/wahl/programm.html> (staženo 16. 4. 2014).

Volební program politické strany SPD 2011-2016, oficiální stránky SPD, <http://www.warumspd.de/regierungsprogramm.pdf> (staženo 16. 4. 2014).

Sekundární literatura:

Ame Spieker, Frank Brettschneider, „Alternative Streitbeilegung? Die "Schlichtung" zu "Stuttgart 21" aus der Sicht der Teilnehmerinnen“, in *Stuttgart 21: Ein Großprojekt zwischen Protest und Akzeptanz*, ed. Frank Brettschneider, Wolfgang Schuster et al. (Wiesbaden: Springer VS, 2013).

Britta Baumgarten, Dieter Rucht, „Die Protestierenden gegen „Stuttgart 21“ – einzigartig oder typisch?“, in *Stuttgart 21: Ein Großprojekt zwischen Protest und Akzeptanz*, ed. Frank Brettschneider, Wolfgang Schuster et al. (Wiesbaden: Springer VS, 2013).

David Bebnowski, „Die trügerische Glanz des Neuen: Formierte sich im Protest gegen „Stuttgart 21“ eine soziale Bewegung?“, in *Stuttgart 21: Ein Großprojekt zwischen Protest und Akzeptanz*, ed. Frank Brettschneider, Wolfgang Schuster et al. (Wiesbaden: Springer VS, 2013).

- Frank Brettschneider, „Die "Schlichtung" zu "Stuttgart 21" - Wahrnehmungen und Bewertungen durch die Bevölkerung“, in *Stuttgart 21: Ein Großprojekt zwischen Protest und Akzeptanz*, ed. Frank Brettschneider, Wolfgang Schuster et al. (Wiesbaden: Springer VS, 2013).
- Frank Brettschneider, Thomas Schwarz, „"Stuttgart 21", die baden-württembergische Landtagswahl und die Volksabstimmung 2011“, in *Stuttgart 21: Ein Großprojekt zwischen Protest und Akzeptanz*, ed. Frank Brettschneider, Wolfgang Schuster et al. (Wiesbaden: Springer VS, 2013).
- Lutz Aichele, „Oben leben – Warum Stuttgart 21 keine Alternative braucht“, (Diepholz: Schröderscher Buchverlag, 2011).
- Rita Süsmuth, „Demokratie: Mangelt es an Offenheit und Bürgerbeteiligung?“, oficiální stránky institutu Bundeszentrale für politische Bildung, <http://www.bpb.de/apuz/59703/demokratie-mangelt-es-an-offenheit-und-buergerbeteiligung-essay?p=all> (staženo 1. 5. 2014).
- Uwe Stuckenbrock, „Das Projekt „Stuttgart 21“ im zeitlichen Überblick“, in *Stuttgart 21: Ein Großprojekt zwischen Protest und Akzeptanz*, ed. Frank Brettschneider, Wolfgang Schuster (Wiesbaden: Springer VS, 2013).
- Wolfgang Schorlau, „Stuttgart 21 – Die Argumente“, (Köln: Kiepenheuer & Witsch, 2010).

Novinové články:

- „Bürgerbegehren zu Stuttgart 21 rechtlich nicht zulässig (Dezember 2007)“, oficiální webové stránky města Stuttgart, <http://www.stuttgart.de/item/show/410575> (staženo 4. 8. 2013).
- „Ein lauter Tag hallt nach“, Stuttgarter Zeitung, 30. 9. 2011, <http://www.stuttgarter-zeitung.de/inhalt.schwarzer-donnerstag-ein-lauter-tag-hallt-nach.94770415-a4dd-4957-8422-a689eaa2909e.html> (staženo 4. 8. 2013).
- „Gutachten zum Bahnhofsumbau: Stuttgart 21 besteht Stresstest“, SPIEGEL ONLINE, 21. 7. 2011, <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/gutachten-zum-bahnhofsumbau-stuttgart-21-besteht-stresstest-a-775736.html> (staženo 4. 8. 2013).

- „Kanzlerin-Besuch: Stuttgart-21-Gegner reizen Merkel“, Stuttgarter Zeitung, 2. 3. 2011, <http://www.stuttgarter-zeitung.de/inhalt.kanzlerin-besuch-stuttgart-21-gegner-reizen-merkel.fa25843f-d612-40c0-956c-043b08f44cff.html> (staženo 29. 4. 2014).
- „Mappus-Mails als Beweismittel angefordert“, Stuttgarter Zeitung, 16. 4. 2013, <http://www.stuttgarter-zeitung.de/inhalt.prozess-um-wasserwerfer-mappus-mails-als-beweismittel-angefordert.3589a09c-6874-4b45-9a41-6690a59c9e84.html> (staženo 4. 8. 2013).
- „McKinsey-Gutachten: Kosten für Stuttgart 21 steigen auf 6,8 Milliarden Euro“, SPIEGEL ONLINE, 12. 12. 2012, <http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/umstrittener-bahnhof-stuttgart-21-kostet-6-8-milliarden-a-872440.html> (staženo 2. 2. 2013).
- „Merkel: Die Landtagswahl wird entscheiden“, FAZ, 16. 9. 2010, <http://www.faz.net/aktuell/politik/inland/stuttgart-21-merkel-die-landtagswahl-wird-entscheiden-11037525.html> (staženo 29. 4. 2014).
- „Polizisten wegen Wasserwerfereinsatzes angeklagt“, Stuttgarter Zeitung, 27. 3. 2013, <http://www.stuttgarter-zeitung.de/inhalt.prozess-schwarzer-donnerstag-polizisten-wegen-wasserwerfereinsatzes-angeklagt.581beb6b-d24a-45dc-927c-00ca687b6542.html> (staženo 4. 8. 2013).
- Simone von Kaiser, „Schwarzer Donnerstag“, Der Spiegel, 30. 10. 2010.
- „Stuttgart 21: Bahn ändert den Zeitplan erneut“, Stuttgarter Zeitung, 15. 2. 2013, <http://www.stuttgarter-zeitung.de/inhalt.stuttgart-21-bahn-aendert-den-zeitplan-erneut.a1c86771-03d0-48fe-bc15-3e91e9c772cf.html> (staženo 1. 5. 2014).
- „Stuttgart 21: Was passierte am "schwarzen Donnerstag"?“, Die Badische Zeitung, 25. 10. 2010, <http://www.badische-zeitung.de/suedwest-1/stuttgart-21-was-passierte-am-schwarzen-donnerstag--36928030.html> (staženo 4. 8. 2013).
- „Umfrage der Stuttgarter Zeitung und des SWR: Die Mehrheit ist für Stuttgart 21“, Stuttgarter Zeitung, 2. 12. 2010, <http://www.stuttgarter-zeitung.de/inhalt.umfrage-der-stuttgarter-zeitung-und-des-swr-die-mehrheit-ist-fuer-stuttgart-21.a7dfd0ac-a5fa-4efb-aac5-900230b2b88d.html> (staženo 13. 4. 2014).
- „Umfrage: Mehrheit der Baden-Württemberger gegen S21“, SPIEGEL ONLINE, 24. 2. 2013, <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/umfrage-mehrheit-der-baden-wuerttemberger-gegen-stuttgart-21-a-885181.html> (staženo 4. 8. 2013).

Internetové stránky:

Oficiální webové stránky projektu Stuttgart-Ulm, <http://www.bahnprojekt-stuttgart-ulm.de/> (staženo 2. 2. 2013).

Oficiální webové stránky sdružení Kopfbahnhof 21, <http://www.kopfbahnhof-21.de/index.php?id=789> (staženo 4. 8. 2013).

Oficiální webové stránky smírčích rozhovorů, http://schlichtung-s21.de/begruessung_schlichtung.html (staženo 4. 8. 2013).

Průzkum: Důležitost jednotlivých volebních témat, Oficiální stránky Infratest, <http://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundeslaender/baden-wuerttemberg/laendertrend/2011/maerz/> (staženo 16. 4. 2014).

Údaje k referendu 2011, Statistický úřad Bádenska-Württemberska http://www.statistik-bw.de/wahlen/Volksabstimmung_2011/Grafiken/home.asp?01 (staženo 16. 4. 2014).

Údaje k referendu 2011, Statistický úřad BW http://www.statistik-bw.de/wahlen/Volksabstimmung_2011/Grafiken/home.asp?02 (staženo 16. 4. 2014).

Volby do zemského sněmu BW 2011 (graf), Oficiální stránky Statistického úřadu Bádenska-Württemberska, http://www.statistik-bw.de/wahlen/Landtagswahl_2011/Grafiken/home.asp?1 (staženo 15. 4. 2014).

Volby do zemského sněmu BW 2011 (tabulka), Oficiální stránky Statistického úřadu Bádenska-Württemberska, <http://www.stala.bwl.de/Wahlen/Landesdaten/Landtagswahlen/LRLTW.asp> (staženo 15. 4. 2014).

Volby do zemského sněmu BW 2011, Oficiální stránky Statistického úřadu Bádenska-Württemberska, http://www.statistik-bw.de/wahlen/Landtagswahl_2011/alleWahlkr.asp (staženo 15. 4. 2014).

Volby do zemského sněmu 1952-2006, Oficiální stránky Zentrale für politische Bildung http://www.landtagswahl-bw.de/landtagswahlen_1952-2006.html (staženo 17. 4. 2014).

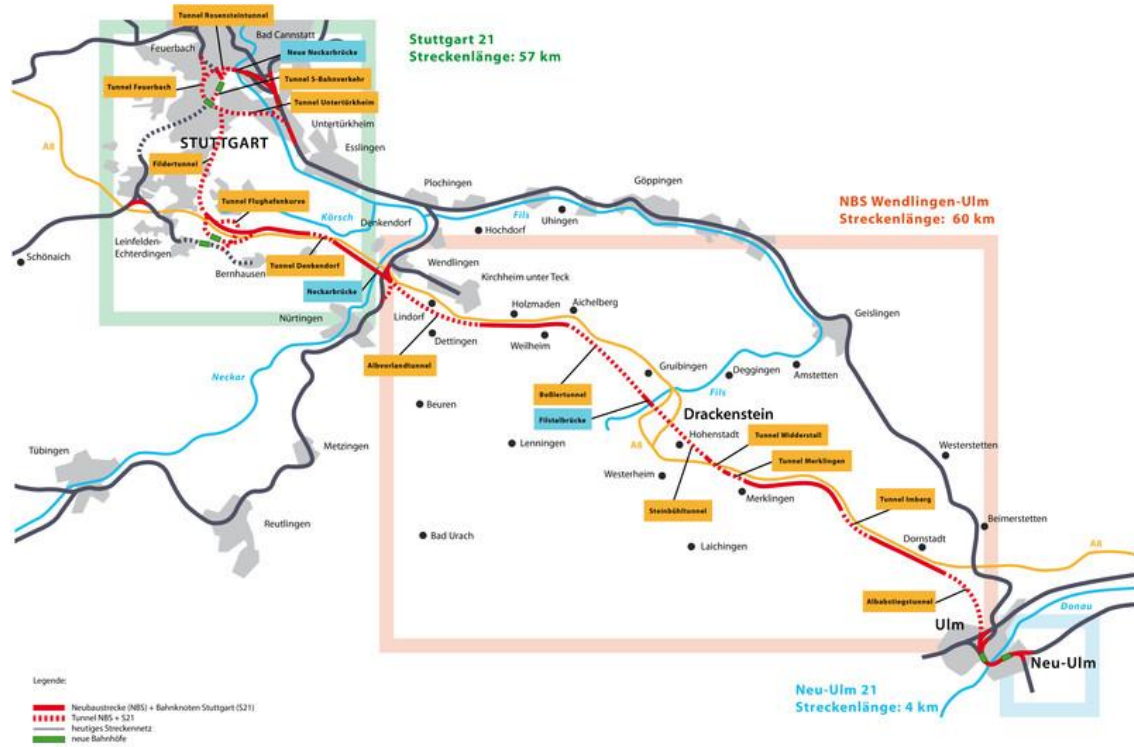
„Zeitplanung“, oficiální stránky projektu hlavního nádraží ve Vídni, <http://www.hauptbahnhof-wien.at/de/Planungen/Zeitplan/index.jsp> (staženo 1. 5. 2014).

Seznam příloh

- Příloha č. 1: Mapa projektu Stuttgart-Ulm se znázorněním projektu Stuttgart 21 a Wendlingen-Ulm**
- Příloha č. 2: Schéma projektu Stuttgart 21 (mapa)**
- Příloha č. 3: Čtvrť Evropa a Rosenstein (obrázek)**
- Příloha č. 4: Rámcové koncepce $K_{12,5}$, K_{25} , H_{25} (mapa)**
- Příloha č. 5: Vizualizace hlavního nádraží Stuttgart - Architekt: Christoph Ingenhoven (obrázek)**
- Příloha č. 6: Podoba nádraží před přestavbou (obrázek)**
- Příloha č. 7: Vizualizace nádraží podle projektu Kopfbahnhof 21 (obrázek)**
- Příloha č. 8: Převažující odpověď ANO v referendu 2011 v okresech nacházejících se v blízkosti tratí projektu S21 (mapa)**
- Příloha č. 9: Přehled referend konaných v Německu 1945-2013 (tabulka)**
- Příloha č. 10: Nejvyšší dosažené vzdělání (graf)**
- Příloha č. 11: Věk protestujících (graf)**
- Příloha č. 12: Pohlaví (graf)**
- Příloha č. 13: „Jste zásadně proti nebo pro projekt S21?“ (graf)**
- Příloha č. 14: Ohodnocení výsledku smířčích rozhovorů (graf)**
- Příloha č. 15: Ohodnocení jednotlivých aspektů projektu S21 (graf)**
- Příloha č. 16: Hodnocení jednotlivých výpovědí o S21 (graf)**
- Příloha č. 17: Hodnocení jednotlivých výpovědí o S21 (graf)**
- Příloha č. 18: Volby do zemského sněmu Bádenska-Württemberska 2011 (graf)**
- Příloha č. 19: Účast na volbách do zemského sněmu Bádenska-Württemberska 2011 (graf)**
- Příloha č. 20: Procentuální zisk hlasů ve volbách do zemského sněmu Bádenska-Württemberska v období od 1952 do 2011 (graf)**
- Příloha č. 21: Účast na referendech v Německu po roce 2008 (tabulka)**
- Příloha č. 22: Výsledky referenda 2011 ve Stuttgartu dle příslušnosti k politické straně (tabulka)**

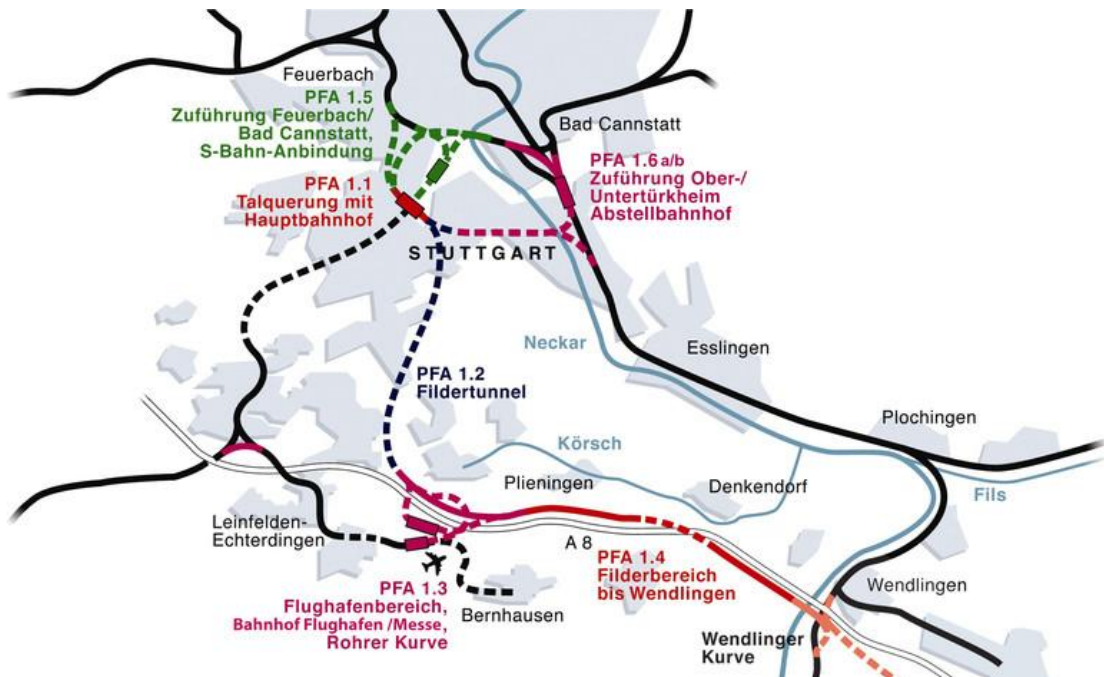
Přílohy

Příloha č. 1: Mapa projektu Stuttgart-Ulm se znázorněním projektu Stuttgart 21 a Wendlingen-Ulm

zdroj: Oficiální webové stránky projektu Stuttgart-Ulm, <http://www.bahnprojekt-stuttgart-ulm.de/ueberblick/was-ist-das-bahnprojekt-stuttgart-ulm/> (staženo 21. 4. 2013).

Příloha č. 2: Schéma projektu Stuttgart 21

Legenda: plná čára – nadzemní tratě, přerušovaná – tunely

zdroj: Oficiální stránky projektu Stuttgart-Ulm, <http://www.bahnprojekt-stuttgart-uhl.de/ueberblick/was-ist-das-bahnprojekt-stuttgart-uhl/s21-neuordnung-bahnknoten-stuttgart/> (staženo 23. 4. 2013).

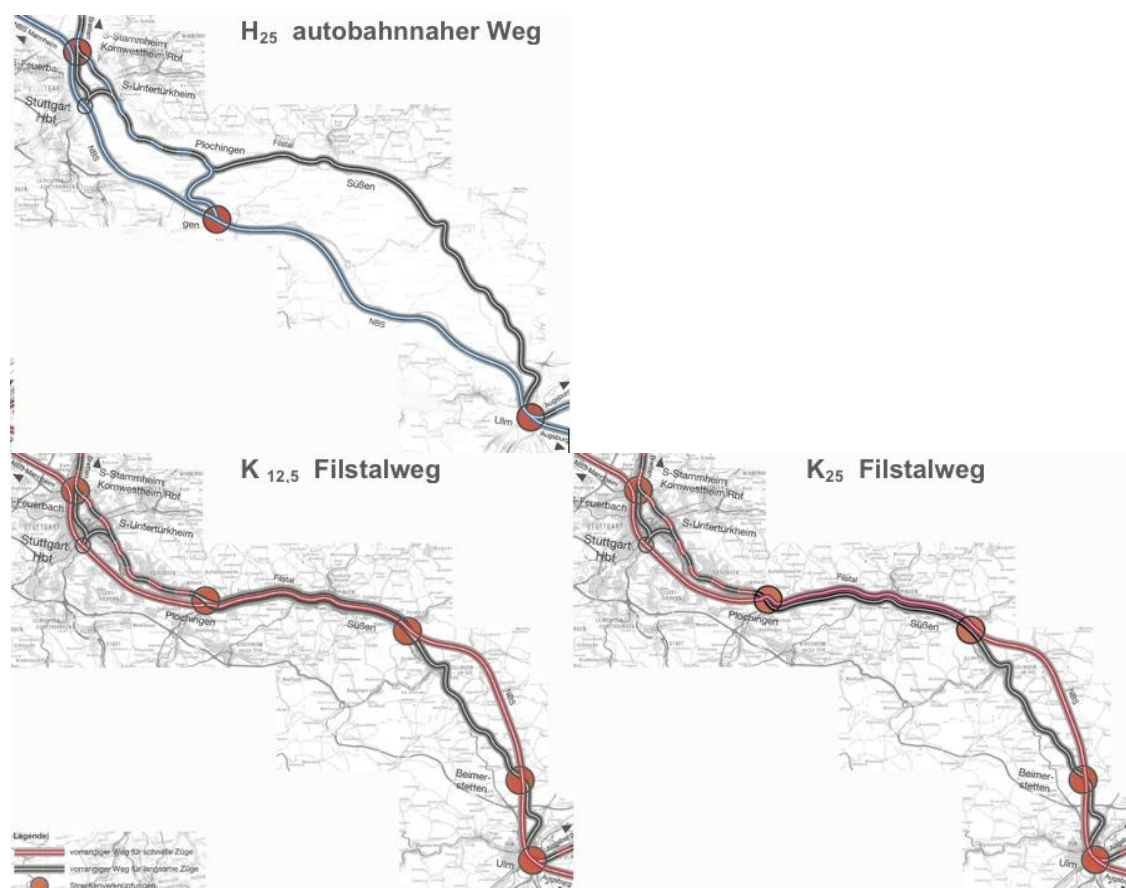
Příloha č. 3: Čtvrť Evropa a Rosenstein (obrázek)

zdroj: Oficiální webové stránky projektu Stuttgart-Ulm, <http://www.bahnprojekt-stuttgart-uhl.de/details/stadtentwicklung/das-europaviertel/> (staženo 23. 4. 2013).

Příloha č. 4: Rámcové koncepce K_{12,5}, K₂₅, H₂₅

Koncept K_{12,5} představuje výstavbu čtyř kolejí s maximálním sklonem 12,5 ‰, smíšený provoz, vysokorychlostní tunel s průjezdným 4 - kolejním nádražím až do Plochingenu, 4 - kolejní stavbu dráhy Filstal Plochingen – Süßen a úplné spojení s městem Ulm. Koncepce H₂₅ představuje 2 - kolejní novostavbu v blízkosti dálnice A 8, maximální sklon 25‰, úplné spojení s městem Ulm, trasa Filstal by zůstala nezměněna. Kvůli hydrogeologickým a finančním aspektům se Deutsche Bahn AG rozhodly, že k trasám H₂₅ a K_{12,5} navrhnu alternativy s hlavovým nádražím – K'12,5, H'25. Kvůli změně dopravních podmínek po sjednocení Německa se vytvořila další koncepce – K₂₅.¹³⁶ Předtím než se definitivně rozhodlo, která z těchto koncepcí by byla nejvhodnější, musely se řešit tyto směrodatné faktory: výstavba železničního uzlu ve Stuttgartu, poloha vzdálenostního vysokorychlostního hlavního nádraží a přípojka k letišti.

Legenda: červená – dráha pro rychlovlaky, šedá – pro pomalé vlaky, červené body – křižovatky tratí

¹³⁶ Stuckebrock, „Das Projekt „Stuttgart 21“ im zeitlichen Überblick“, 23-27.

Zdroj: Uwe Stuckenbrock, „Das Projekt „Stuttgart 21“ im zeitlichen Überblick“, in *Stuttgart 21: Ein Großprojekt zwischen Protest und Akzeptanz*, ed. Frank Brettschneider, Wolfgang Schuster (Wiesbaden: Springer VS, 2013), 24.

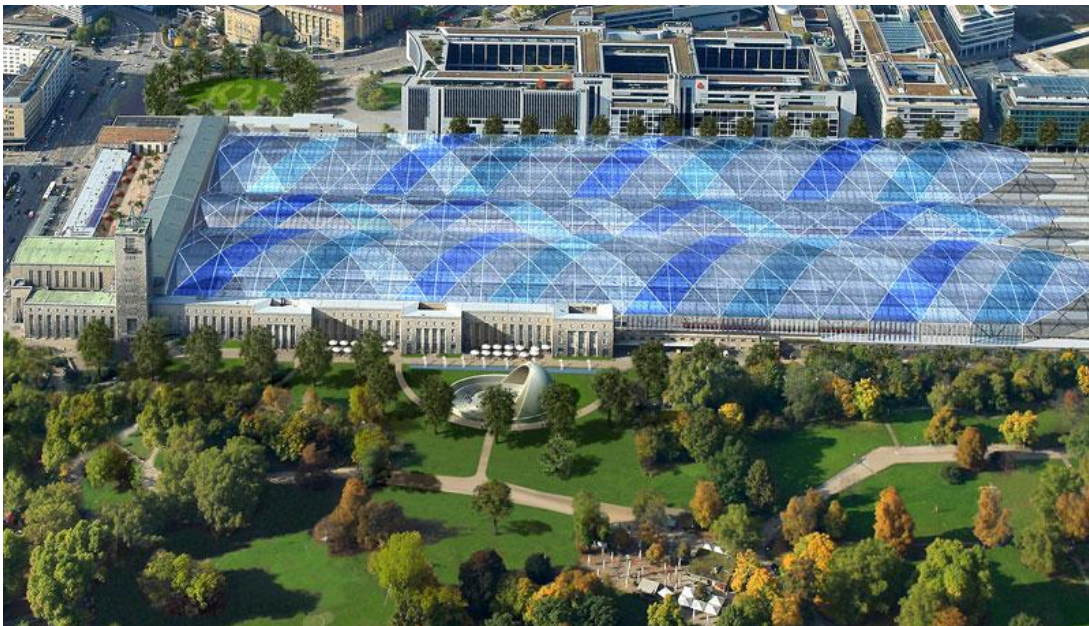
Příloha č. 5: Vizualizace hlavního nádraží Stuttgart (Architekt: Christoph Ingenhoven)

zdroj: Oficiální webové stránky projektu Stuttgart-Ulm, <http://www.bahnprojekt-stuttgart-ulm.de/details/neue-bahnhoefe/hauptbahnhof-stuttgart/> (staženo 21. 4. 2013).

Příloha č. 6: Podoba nádraží před přestavbou

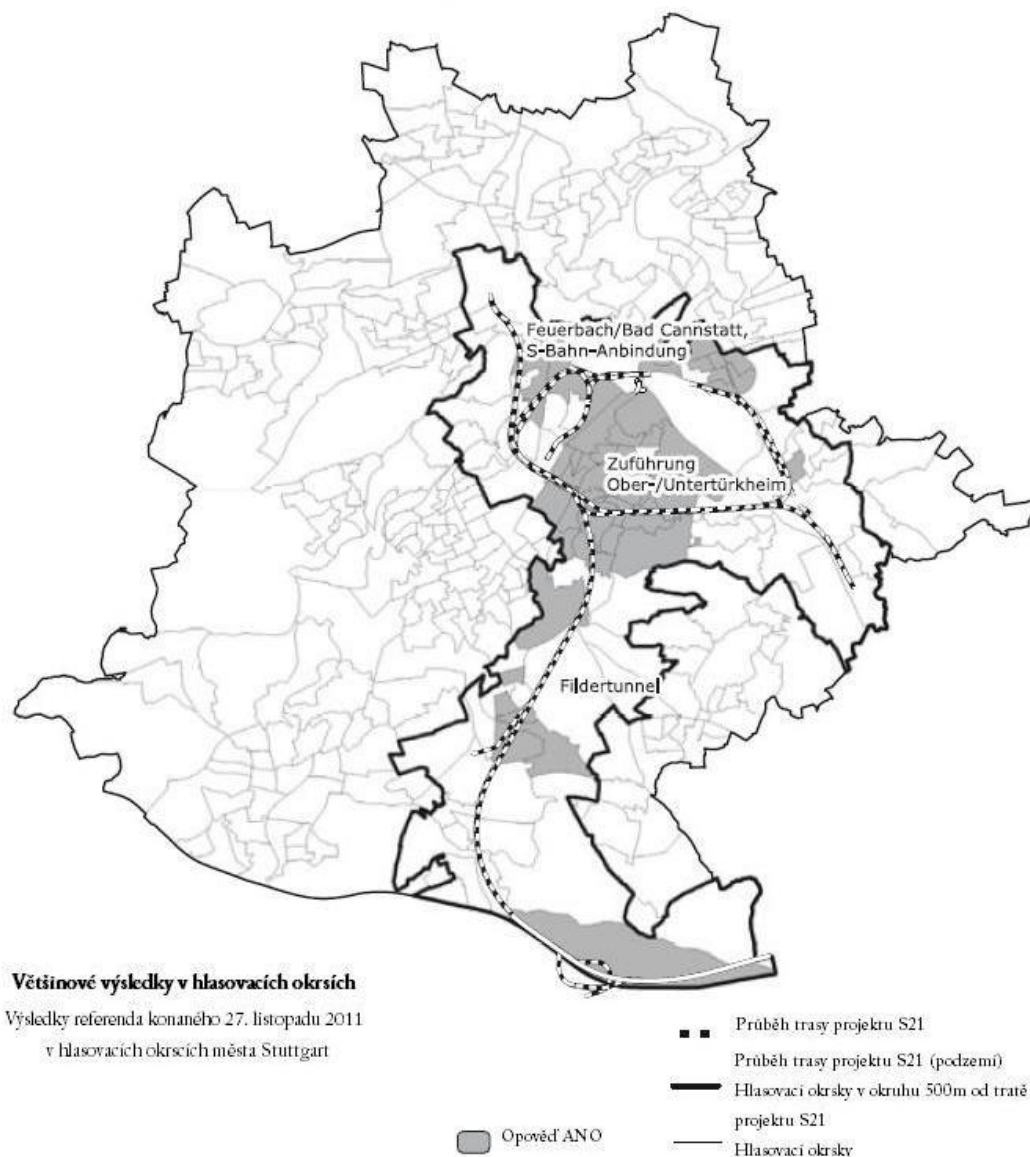
zdroj: WELT.de, <http://www.sueddeutsche.de/geld/umbau-in-stuttgart-stuttgarts-projekt--1.489343> (staženo 5. 8. 2013).

Příloha č. 7: Vizualizace nádraží podle projektu Kopfbahnhof 21

zdroj: Kopfbahnhof 21.de, <http://www.kopfbahnhof-21.de/index.php?id=1166> (staženo 5. 8. 2013).

Příloha č. 8: Převažující odpověď ANO v referendu 2011 v okrscích nacházejících se v blízkosti tratí projektu S21 (mapa)

Otázka v referendu: „Souhlasíte s návrhem 'zákonu o odstoupení od finančních povinností vyplývajících z dohody o železničním projektu Stuttgart 21'?“

zdroj: Frank Brettschneider, Thomas Schwarz, „Stuttgart 21“, die baden-württembergische Landtagswahl und die Volksabstimmung 2011“, in *Stuttgart 21: Ein Großprojekt zwischen Protest und Akzeptanz*, ed. Frank Brettschneider, Wolfgang Schuster et al. (Wiesbaden: Springer VS, 2013), 294.

Příloha č. 9: Přehled referend konaných v Německu 1945-2013 (tabulka)

Nr.	Verfahrenstyp	Datum	Land	Gegenstand
1	Verfassungsreferendum	14.11.1946	Württemberg-Baden	Landesverfassung
2	Verfassungsreferendum	01.12.1946	Bayern	Landesverfassung
3	Verfassungsreferendum	01.12.1946	Hessen	Landesverfassung
4	Sonderabstimmung	01.12.1946	Hessen	Für Sozialisierungsartikel in Landesverfassung
5	Verfassungsreferendum	18.05.1947	Baden	Landesverfassung
6	Verfassungsreferendum	18.05.1947	Rheinland-Pfalz	Landesverfassung
7	Sonderabstimmung	18.05.1947	Rheinland-Pfalz	Artikel 20 Landesverfassung (Schule)
8	Verfassungsreferendum	18.05.1947	Württemberg-Hohenzollern	Landesverfassung
9	Verfassungsreferendum	12.10.1947	Bremen	Landesverfassung
10	Sonderabstimmung	12.10.1947	Bremen	Art. 47 Landesverfassung (Mitbestimmung)
11	Obligatorisches Referendum	09.07.1950	Hessen	Änderung Landtagswahlrecht
12	Verfassungsreferendum	18.06.1950	Nordrhein-Westfalen	Landesverfassung
13	Obligatorisches Referendum	07.07.1968	Bayern	Christliche Gemeinschaftsschule
14	Obligatorisches Referendum	24.05.1970	Bayern	Herabsetzung aktives Wahlalter von 21 auf 18 J.
15	Obligatorisches Referendum	08.03.1970	Hessen	Für Senkung aktives Wahlalter (21 auf 18) und passives Wahlalter (25 auf 21)
16	Obligatorisches Referendum	01.07.1973	Bayern	"Landtagswahlrecht" - Stimmkreiseinteilung, Fünf-Prozent-Hürde
17	Obligatorisches Referendum	01.07.1973	Bayern	Rundfunkfreiheit
18	Obligatorisches Referendum	17.06.1984	Bayern	Umweltschutz als Staatsziel in die Landesverfassung
19	Obligatorisches Referendum	20.01.1991	Hessen	Umweltschutz als Staatsziel in die Landesverfassung
20	Obligatorisches Referendum	20.01.1991	Hessen	Für Direktwahl Bürgermeister und Landräte
21	Verfassungsreferendum	14.06.1992	Brandenburg	Landesverfassung
22	Verfassungsreferendum	12.06.1994	Mecklenburg-Vorpommern	Landesverfassung
23	Verfassungsreferendum	16.10.1994	Thüringen	Landesverfassung
24	Obligatorisches Referendum	16.10.1994	Bremen	Verfassungsrevision
25	Obligatorisches Referendum	19.02.1995	Hessen	Für Senkung passives Wahlalters von 21 auf 18 J.
26	Verfassungsreferendum	22.10.1995	Berlin	Verabschiedung Landesverfassung
27	Sonderabstimmung	05.05.1996	Berlin	Für Länderfusion Berlin-Brandenburg
28	Sonderabstimmung	05.05.1996	Brandenburg	Für Länderfusion Berlin-Brandenburg
29	Sonderabstimmung	05.05.1996	Berlin	Länderfusion Berlin-Brandenburg, Zusatzfrage ab wann (1999 oder 2002)
30	Sonderabstimmung	05.05.1996	Brandenburg	Länderfusion Berlin-Brandenburg, Zusatzfrage ab wann (1999 oder 2002)

31	Obligatorisches Referendum	08.02.1998	Bayern	Grundrechte und Staatsziele
32	Obligatorisches Referendum	08.02.1998	Bayern	Landtag und Staatsregierung (Wahlperiode 5 Jahre u.a.)
33	Obligatorisches Referendum	22.09.2002	Hessen	Für Verlängerung Legislaturperiode von 4 auf 5 Jahre
34	Obligatorisches Referendum	22.09.2002	Hessen	Aufnahme Sport als Staatsziel in Verfassung
35	Obligatorisches Referendum	22.09.2002	Hessen	Aufnahme Konnexitätsprinzip in Verfassung
36	Obligatorisches Referendum	21.09.2003	Bayern	Aufnahme Konnexitätsprinzip und anderes in Verfassung
37	Obligatorisches Referendum	21.09.2003	Bayern	Grundrechte und andere
38	Obligatorisches Referendum	17.09.2006	Berlin	Reform direktdemokratische Regelungen
39	Obligatorisches Referendum	27.03.2011	Hessen	Für Aufnahme Schuldenbremse in die Verfassung
40	Sonderabstimmung	27.11.2011	Baden- Württemberg	Gegen Stuttgart 21
41	Obligatorisches Referendum	15.09.2013	Bayern	Förderung gleichwertiger Lebensverhältnisse und Arbeitsbedingungen
42	Obligatorisches Referendum	15.09.2013	Bayern	Förderung des Ehrenamts
43	Obligatorisches Referendum	15.09.2013	Bayern	Angelegenheiten der EU
44	Obligatorisches Referendum	15.09.2013	Bayern	Schuldenbremse
45	Obligatorisches Referendum	15.09.2013	Bayern	Angemessene Finanzausstattung der Gemeinden

Anzahl	Verfahrenstyp	
25	Obligatorische Referenden	14 x Bayern, 9 x Hessen, 1 x Bremen, 1 x Berlin
8	Sonderabstimmungen	
12	Verfassungsreferenden (Annahme Landesverfassung)	

zdroj: „Tabulka: Referenda v spolkových zemích Německa“, oficiální stránky organizace Mehr Demokratie e.V., http://www.mehr-demokratie.de/fileadmin/pdf/VE-Liste_Referenden_Sonderabstimmungen.pdf (staženo 1. 5. 2014).